

Prac. Pomo.

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

09050 / 31

09050 / 1977

SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWO NAUKOWE
W TORUNIU

31

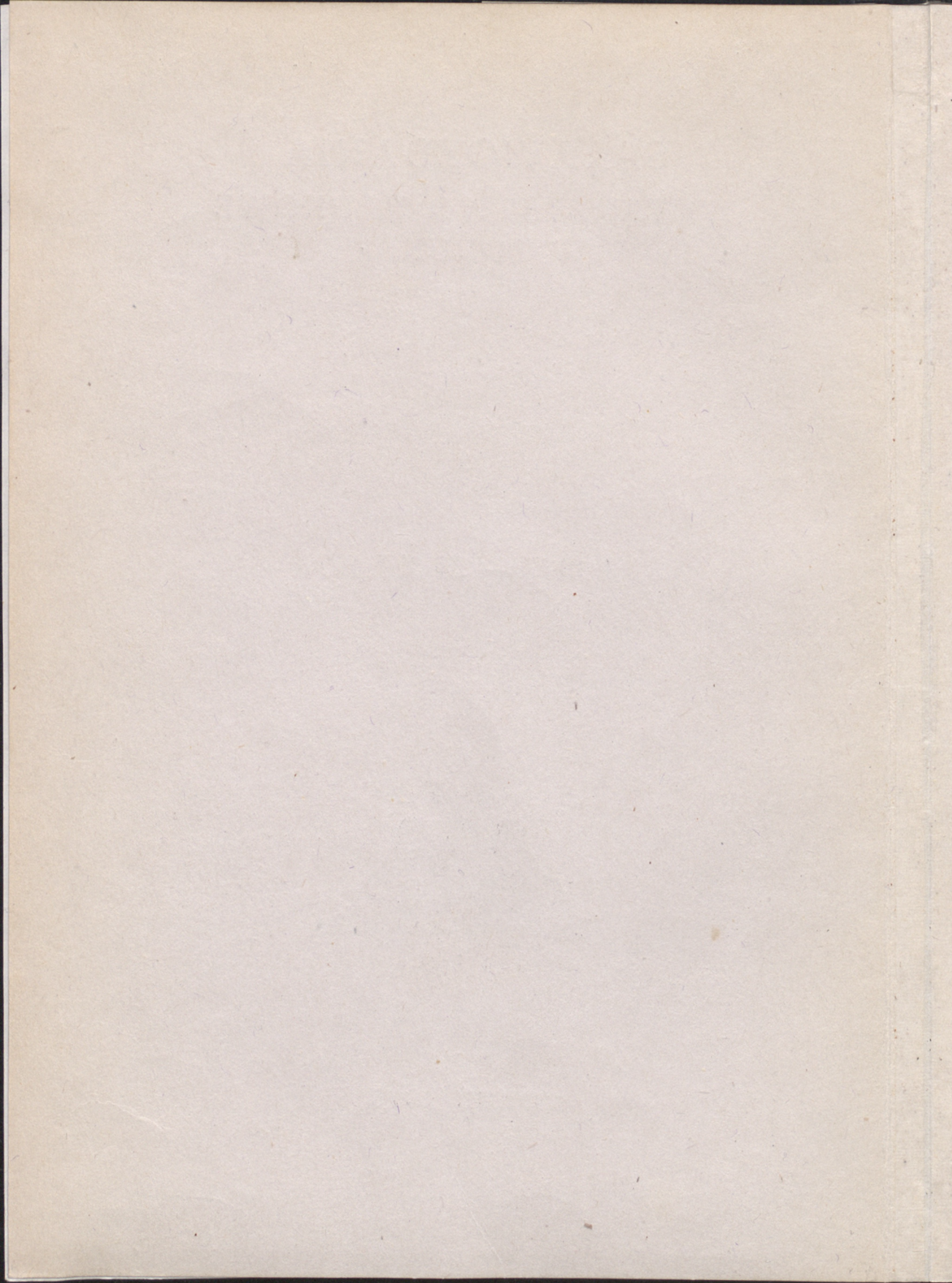
1 I 1977 — 31 XII 1977

TORUŃ 1978

SPRAWOZD. TOW. NAUKOW. W TORUNIU 31-1977

SPRAWOZD. TOW. NAUKOW. W TORUNIU 31-1977

SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWO NAUKOWE
W TORUNIU

31

1 I 1977 — 31 XII 1977

TORUŃ 1978

0

Redaktor Naczelny Wydawnictw TNT

ARTUR HUTNIKIEWICZ

Komitet redakcyjny

Przewodniczący: *Bożena Osmólska-Piskorska*

Członkowie

Ludmiła Roszkówna, Zbigniew Zdrójkowski

WYDANO Z DOTACJI
URZĘDU WOJEWÓDZKIEGO
W TORUNIU

09050

Cyft. Pomoczn.

TOWARZYSTWO NAUKOWE W TORUNIU

Zam. 993, Z-16/259, nakład 800 egz., cena zł 16,—

ZP UMK W TORUNIU

16.57/89

SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU

NR 31

1 I 1977 - 31 XII 1977

SPIS TREŚCI

	strona
I. DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA	
Przemówienie prezesa Towarzystwa Konrada Górskiego	3
Wykład prof. dra Zbigniewa Zdrójkowskiego: Prawo chełmińskie i jego dziejowe znaczenie	6
Protokół Dorocznego Walnego Zgromadzenia członków Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 20 lutego 1978 r.	15
Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Naukowego w Toruniu za rok 1977	18
Sprawozdanie z gospodarki finansowej Towarzystwa za rok 1977	33
Protokół z posiedzenia Komisji Rewizyjnej w dniu 16 II 1978 r.	36
Zmiany w składzie Towarzystwa	37
II. SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ	
WYDZIAŁ I	
Biskup M., Janosz-Biskupowa I., Akta stanów Prus Królewskich, t. VI (1512-1515)	39
Sydow J., Stadtgeschichtsforschungen in der Bundes- republik Deutschland	39
Neveux J.B., Pangermanizm w rozwoju dziejowym	39

	strona
Suździński R., Organizacja i funkcjonowanie rad narodowych w województwie pomorskim 1945-1950. Studium historyczno-prawne	40
Freiwald H., Forschungen zu den geheimen Beziehungen des Deutschen Ordens in das Herzogtum Preussen	42
Hellman M., Preussen und Livland in der Politik des Deutschen Ordens	42
Posiedzenia Komisji Historycznej	43

WYDZIAŁ II

Gutowski W., Świat poetycki Tadeusza Micińskiego (symbol - mit - światopogląd)	47
Bełkot J., Od "Adama Grywałda" do "Nieba i ziemi". O prozie Tadeusza Brezy z lat 1932-1950	50
Posiedzenia Komisji Filologicznej	53
Posiedzenia Komisji Filozoficznej	60
Posiedzenia Komisji Historii Sztuki	61
Posiedzenia Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa	61

WYDZIAŁ III

Czaplewska J., Zbiorowiska ruderalne na terenie Aleksandrowa Kujawskiego, Ciechocinka, Nieszawy i Włocławka	63 i 65
Hayashi H., Effect of Cd on biomembranes	64
Yai H., Effect of LSD on neurones	64
Drozdowski A., Ślimaki obszaru kujawsko-pomorskiego	64
Witkowski T., Obserwacje nad reakcją nicieni glebowych na zaprawę nasienna GT	64 i 65
Wegner W., Badania spektrofotometryczne czterech gwiazd helowych	64
Gertner J., Rewizja fotometrycznych punktów zerowych i wyznaczenia ekstynkcji międzygwiazdowej w polu Cassiopeia	64

Krawczyk S., Krempeć J., Gertner J., Badania eks - tynkcji międzygwiazdowej w kierunku gwiazd wę - glowych. I. Pola WZ, Cas, U cyg. i TT Tau	64
Woszczyk A., Burnicki A., Badanie właściwości ko - pernikowskiego spektrografu kanadyjskiego	64
Czterwertyński-Sytnik L., Rozwój procesów urbaniza - cyjnych w strefie oddziaływania Torunia	65
Drozdowski A., Rozmieszczenie ślimaków wodnych na obszarze województw bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego	65
Drozdowski A., Skład gatunkowy i liczebność ślima - ków rezerwatu Szczerkowo koło Osia	66
Posiedzenia Komisji Geograficzno-Geologicznej	66
Posiedzenia Komisji Astronomicznej	69
WYDAWNICTWA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU	
ZA ROK 1978	71

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.
32.
33.
34.
35.
36.
37.
38.
39.
40.
41.
42.
43.
44.
45.
46.
47.
48.
49.
50.

51.
52.
53.
54.
55.
56.
57.
58.
59.
60.
61.
62.
63.
64.
65.
66.
67.
68.
69.
70.
71.
72.
73.
74.
75.
76.
77.
78.
79.
80.
81.
82.
83.
84.
85.
86.
87.
88.
89.
90.
91.
92.
93.
94.
95.
96.
97.
98.
99.
100.

DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA
W DNIU 20 LUTEGO 1978 R.

PRZEMÓWIENIE PREZESA TOWARZYSTWA
KONRADA GÓRSKIEGO

Otwierając doroczne walne zebranie Towarzystwa Naukowego w Toruniu na początku sto trzeciego roku jego istnienia, pragnąłbym przede wszystkim uczcić tych naszych członków, którzy od nas odeszli.

Maria Kołeczowska, urodzona w 1885 r. w woj. lubelskim, studiowała w Genewie, gdzie uzyskała dyplom z nauk matematycznych w 1913 r. Podczas pierwszej wojny światowej pracowała w szkolnictwie, a po otwarciu Uniwersytetu Warszawskiego kontynuowała studia mineralogiczne i krystalograficzne, uzyskując w 1928 r. doktorat. Prace naukowe ogłaszała w czasopiśmie krajowych i zagranicznych. Od roku 1933 była starszą asystentką pracowni mineralogii i petrografii UW, a w 1939 r. habilitowała się z mineralogii na Uniwersytecie Warszawskim. W 1946 r. objęła stanowisko profesora mineralogii i petrografii Uniwersytetu Łódzkiego, a w 1947 r. została przeniesiona na stanowisko profesora i kierownika Zakładu Mineralogii UMK; tu pracowała aż do przejścia na emeryturę w 1955 r. Jest autorką wielu prac z zakresu dyscyplin, które były przedmiotem jej pracy dydaktycznej na uniwersytecie.

Stefan Dembiński urodził się w 1898 r. w woj. poznańskim. Studiował nauki prawne na uniwersytetach zagranicznych i na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie uzyskał doktorat. Uczestniczył w

obronie praw Rzeczypospolitej Polskiej przed Trybunałem Międzynarodowym w Hadze. W latach 1927-1939 prowadził kancelarię adwokacką w Poznaniu. Podczas drugiej wojny światowej więziony był w Krakowie. Po utworzeniu Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu był w pierwszych latach jego istnienia zastępcą profesora prawa cywilnego na Wydziale Prawnym UMK. Przez wiele lat pracował jako radca prawny Pomorskiego Zjednoczenia Przemysłu Cukrowniczego. Był wybitnie zasłużonym członkiem naszego Towarzystwa, pełniąc obowiązki skarbnika od roku 1957 aż do chwili, gdy ciężka choroba zmusiła go do rezygnacji z tego stanowiska. Był dośkoniałym prawnikiem i jego praca w Zarządzie nie ograniczała się jedynie do spraw finansowych, lecz dotyczyła wszystkich zagadnień, w których jego znakomita wiedza i bystra inteligencja mogły być naszemu Towarzystwu pomocne. W uznaniu tego wkładu do działalności TNT został przez Walne Zebranie naszego Towarzystwa powołany na członka honorowego w 1973 r.

Uczcijmy naszych Zmarłych chwilą milczenia.

x x x

Chciałbym teraz w paru słowach przekazać obecnym najważniejsze dane o działalności i stanie ogólnym naszego Towarzystwa.

W dniu 31 grudnia 1977 r. TNT liczyło 525 członków, w tym 317 zwyczajnych i 208 członków wydziałów. Przy Zarządzie pracowały dwie komisje i dwa zespoły redakcyjne. Szczególnie ważna była komisja działająca pod nazwą "Zespół do badań środowiska człowieka i jego ochrony" ze względu na to, że pismem wojewody toruńskiego, dra Jana Przytarskiego, naszemu Towarzystwu powierzone zostało koordynowanie badań i działalności naukowej w zakresie ochrony środowiska na terenie całego województwa toruńskiego.

Wydziałów było cztery. Wydział I Nauk Historycznych prowadził działalność w jednej komisji i czterech komitetach redakcyjnych; Wydział II Filologiczno-Filozoficzny - w czterech komisjach i jednym Komitecie redakcyjnym; Wydział III Matematyczno-Przyrodniczy - w dwóch komisjach i jednym Komitecie redakcyjnym; Wydział IV Prawno-Społeczny - w jednej komisji i jednym Komitecie redakcyjnym. Podkreślić należy, że Wydział III był współorganizatorem X Sympozjum Fizyki Matematycznej, urządzone-

go wspólnie z Komitetem Fizyki PAN w Warszawie, Instytutem Fizyki UMK i redakcją czasopisma "Reports on Mathematical Physics".

W zakresie wydawniczym z planowanych 254 arkuszy zdołano zrealizować jedynie 196.

Na badania naukowe prelimitowano 73 tysiące złotych, wydatkowano 54 tysiące. Badania te dotyczyły historii Prus Królewskich, Kujaw, ziemi dobrzyńskiej i Gdańska. W zakresie geografii opracowywano mapę zasobów chronionych środowiska geograficznego województw: toruńskiego, włocławskiego i bydgoskiego.

Wymianę wydawnictw prowadzoną z 217 instytucjami 29 krajów oraz z 76 instytucjami w Polsce. Wysłano za granicę 787 wydawnictw własnych, otrzymano 2004 tomy wydawnictw zagranicznych i 825 tomów w charakterze darów. W ramach wymiany krajowej przesłano 381 tomów wydawnictw własnych, otrzymując w zamian 448 tomów oraz 220 bezpłatnie jako dary.

Pracownia Mikrofilmowa wykonała 13 540 zdjęć, 3540 przezroczycy, 20 170 fotokopii (powiększeń).

Ze sprzedaży wydawnictw wpłynęło 180 262 złote.

Stan księgozbioru wynosił w dniu 31 grudnia 1977 r. 54 353 woluminy.

Zbiory archiwalne i muzealne TNT są przechowywane w Archiwum Państwowym w Toruniu i w Muzeum Okręgowym w Toruniu.

Posuwają się prace nad przebudową gmachu Towarzystwa na ul. Wysokiej 16. Wielkie trudności, jakie się łączą z tą sprawą, wynikają zarówno z dezaktualizacji kosztorysów wobec podnoszenia się cen za materiały i pracę, jak również z powodu obniżania się dotacji, które na ten cel otrzymujemy.

Personel administracyjny TNT składa się z 14 osób. Biuro (wraz z dyrektorem drem Tadeuszem Zakrzewskim) - 8 osób, Pracownia Mikrofilmowa - 4 osoby, Redakcja Wydawnictw - 2 osoby.

Kończąc chciałbym wyrazić naszą wdzięczność różnym instytucjom i osobom. Mam tu na myśli władze partyjne i administracyjne naszego województwa, jak również województwa bydgoskiego, Wydział I Nauk Społecznych PAN, Państwowe Wydawnictwo Naukowe Oddział w Poznaniu, Zakłady Graficzne w Toruniu. Gorącą wdzięczność pragnę wyrazić również pracownikom administracyjnym TNT. Są to ludzie, którzy w zamian za skromne wynagrodzenie, jakie Towarzystwo nasze może im ofiarować, spełniają swoje obowiązki w sposób wzorowy i ze zrozumieniem roli TNT w życiu zarówno naszego regionu, jak i we współczesnej kulturze polskiej. Są to

w całym znaczeniu tego słowa ludzie ideowi i ofiarni. Szczególną wdzięczność muszę wyrazić dyrektorowi Zakrzewskiemu za duży wkład jego pracy i inicjatywy do działalności Towarzystwa.

WYKŁAD PROF. DRA ZBIGNIEWA ZDRÓJKOWSKIEGO
PRAWO CHEŁMIŃSKIE I JEGO DZIEJOWE ZNACZENIE

Za kilka lat (1983) minie siedemsetpięćdziesiąta rocznica wydania głośnego przywileju chełmińskiego z 1233 r., podstawy źródłowej rozwoju odrębnej gałęzi prawa magdeburskiego, miano - wicie prawa chełmińskiego. Prawo to, mające wiele cech odmiennych od prawa magdeburskiego, objęło zasięgiem swego oddziaływania oprócz obszaru byłego zakonnego państwa krzyżackiego także Kujawy, ziemię dobrzyńską, Mazowsze i Podlasie. Występowało ono nie tylko w postaci prawa miejskiego, ale także ziemskiego i wiejskiego, a z czasem - dzięki bogactwu swych zbiorów prawnych oraz znaczeniu, jakie przypisywano mu w wymiarze sprawiedliwości w sądownictwie miast polskich i jurysdykcji królewskiego Sądu Assesorskiego, a także dzięki wyrosłej z prawa chełmińskiego Korekturze Pruskiej (1598 r.) - odegrało doniosłe znaczenie również w jurysdykcji sądów ziemskich całej Polski i w dziejach polskiej myśli prawniczej.

•X

Wydany w dniu 28 XII 1233 r. przez wielkiego mistrza Krzyżaków Hermana von Salza i pruskiego mistrza krajowego Hermansa Balke przywilej chełmiński (Culmer Handfeste) został później - po spaleniu się oryginału - odnowiony w dniu 1 X 1251 r. przez mistrza krajowego Eberharda von Seyne.

Przywilej chełmiński, który był podstawą uzyskania praw miejskich przez Chełmno i Toruń, stanowił także narzędzie polityki kolonizacyjnej Krzyżaków, którzy zamierzali ściągnąć na nowo zdobyte tereny swego państwa, zamieszkałe dotychczas przez Polaków i Prusów, jak najwięcej kolonistów niemieckich. Dzięki

tym zamiarom przywilej chełmiński, opierający się w zasadzie na prawie magdeburskim, uzupełniony został szeregiem dodatkowych postanowień zmieniających to prawo, jak np. dziedziczenie fla - mandzkie (odmienne od magdeburskiego), które zapewniało wszystkim dzieciom równe prawa spadkowe bez różnicy płci, i to zarówno w odniesieniu do dóbr ruchomych jak i nieruchomości, a wdowom po zmarłym bezpotomnie małżonku - połowę wspólnego majątku (najątki obojge małżonków miały stanowić wspólny majątek). Dalej, przywilej chełmiński wprowadzał zmniejszenie o połowę - w porównaniu z prawem magdeburskim - kar pieniężnych, obciążał dobra ziemskie niewielkimi tylko opłatami, regulował obowiązek służby rycerskiej ich posiadaczy, określał wysokość opłat z jednostki powierzchni, zapewniał posiadaczom dóbr ziemskich rozległe uprawnienia w zakresie prawa polowania, rybołówstwa i budowy młynów oraz gwarantował przybyszom swobodę handlu (swobody targowe), a także wolność przywozu i wywozu towarów za granicę bez opłaty cła. Przyznawał wreszcie przywilej chełmiński rajcom Chełmna wyłączne prawo wykładni jego treści i ostateczne decydowanie w sprawie wyroków innych sądów w razie ich zaskarżenia.

Obok prawa chełmińskiego, które było prawem kręgu osób szczególnie uprzywilejowanych w państwie, utrzymane zostało dla rycerstwa polskiego i chłopów prawo polskie, a dla ludności staropruskiej - prawo pruskie.

Z czasem obok tych praw wprowadził Zakon tzw. prawo magdeburskie proste, na którym nadawał nowym przybyszom lub osobom nowo obdarowanym posiadłości ziemskie. Było ono znacznie mniej korzystne dla jego posiadaczy od prawa chełmińskiego. Odmiennie od czynszowego prawa magdeburskiego, z którego korzystali osadnicy wsi lokowanych na tzw. prawie niemieckim w Polsce, Czechach i na Węgrzech, powstało z prawa ministeriałów magdeburskich i zobowiązywało posiadaczy dóbr nadanych na nim do stawiennictwa na każde żądanie w wyprawach wojennych, tak w kraju jak i za granicą, oraz do budowy i naprawiania zamków oraz płacenia wysokich - w porównaniu z prawem chełmińskim - opłat od posiadanej ziemi. Dobra oparte na tym prawie mogli dziedziczyć tylko mężczyźni w linii zstępnej, z wyłączeniem kobiet. Prawo magdeburskie proste było więc dla Zakonu korzystniejsze ze względów fiskalnych i dlatego było ono z czasem coraz częściej stosowane, co wywoływało duże niezadowolenie rycerstwa, pretendującego do uzyskania dóbr na "lepszym" dla siebie prawie chełmińskim.

Klęska grunwaldzka (1410) podcięła potęgę militarną Zakonu i zrujnowała jego finanse. Od tego czasu, aby sprostać militarnie coraz bardziej potężnemu państwu polsko-litewskiemu, Zakon mu - siał zapełnić pusty skarb i zapewnić mu stałe i wydatne dochody. Środków tych zaczął szukać kosztem przede wszystkim miast i właścicieli dóbr ziemskich, obdarzonych prawem chełmińskim.

W tym celu nowa polityka fiskalna Zakonu zaczęła ograniczać między innymi swobodę targową miast oraz możliwość przywozu i wywozu towarów poza granicę kraju bez opłaty cła, a także kwestionować prawo dziedziczenia dóbr nadanych na prawie chełmińskim kobietom oraz ściągać z posiadaczy tych dóbr coraz większe czynsze - zrazu przez "nowe pomiary", których celem było fikcyjne powiększenie ich powierzchni, a następnie przez podnoszenie stawek od jednostki powierzchni, mimo że prawo chełmińskie gwarantowało nienaruszalność tych stawek.

Tego rodzaju politykę fiskalną Zakon zaczął uzasadniać tym, że przywilej chełmiński zapewniał uprawnienia tylko Toruniowi i Chełmnu, rozszerzenie zaś tych uprawnień na inne miasta i na dobra ziemskie dokonało się raczej w drodze samorzutnej praktyki, bez wyraźnej zgody i pozwolenia państwa.

Na owoce swojej nowej polityki Zakon nie musiał długo czekać. Jej rezultatem stało się utworzenie w r. 1440 w Kwidzynie Związku Pruskiego, jednoczącego miasta pruskie i rycerstwo obdarzone prawem chełmińskim i mocno niezadowolonego z nowej polityki Zakonu, a następnie poddanie się tego Związku w Krakowie w r. 1454 królowi polskiemu Kazimierzowi Jagiellończykowi, inkorporacja zakonnego państwa krzyżackiego do Polski, wojna trzydziestoletnia (1454-1466) i wreszcie II pokój toruński (1466), który włączył do Polski część terenu państwa zakonnego (woj. chełmińskie, malborskie, pomorskie, Warmia biskupia) pod nazwą Prus Królewskich, a pozostałą, wschodnią część, z Królewcem jako głównym ośrodkiem, pozostawił - jako lenno królów polskich pod nazwą Prus Krzyżackich - Zakonowi. W ten sposób prawo chełmińskie, ongiś narzędzie polityki osadniczej i budowania zakonnego państwa krzyżackiego, stało się potem sprzymierzeńcem polskiej racji stanu oraz pośrednio grabarzem tego państwa.

Przywilej inkorporacyjny z 1454 r. zapewnił ludności Prus Królewskich możliwość korzystania z dotychczas znanych praw: chełmińskiego, magdeburgskiego prostego, lubeckiego, polskiego i staropruskiego, i zezwolił jej na przechodzenie z każdego z tych

praw na inne. Ten stan rzeczy spowodował ogromne zamieszanie i niepewność stosunków prawnych, zwłaszcza że wszyscy posiadacze ziemscy chcieli przejść przede wszystkim na prawo chełmińskie, najkorzystniejsze dla nich.

W r. 1476 Kazimierz Jagiellończyk wydał przywilej, mocą którego uchylili wszystkie prawa obowiązujące dotychczas w Prusach Królewskich z wyjątkiem prawa lubeckiego stosowanego przez niektóre miasta (Braniewo, Elbląg, Frombork), i jako wyłączne prawo krajowe tej dzielnicy wprowadził prawo chełmińskie, które utrzymało się w tym charakterze aż do pierwszego rozbioru (1772), a w Toruniu i w Gdańsku - do 1793 r.

Prawo chełmińskie rozprzestrzeniło się na bardzo wielkim obszarze. Lokowane były na nim wszystkie miasta (z wyjątkiem, jak zaznaczono wyżej, kilku miast używających prawa lubeckiego) dawnego zakonnego państwa krzyżackiego (Prusy Królewskie, Prusy Książęce) oraz większość miast Mazowsza z Warszawą, Płockiem, Łomżą, Ostrołęką i Ciechanowem na czele, Kujaw (między innymi Włocławek), ziemi dobrzyńskiej i Podlasia. Na prawie chełmińskim lokowane były także niektóre miasta Wielkopolski, Małopolski, ziemi łęczyckiej, ziemi chełmskiej, Litwy i Ukrainy, a zapewne i Pomorza Zachodniego. W sumie lokowanych na tym prawie było ponad 220 miast, a liczba wsi sięgała dziesiątków tysięcy.

Pierwotne prawo chełmińskie oparte było na najstarszych normach prawa magdeburskiego, jednak z pewnymi uzupełnieniami czy zmianami. Dotyczyły one zwłaszcza - o czym była mowa wyżej - prawa spadkowego (równe prawa kobiet i mężczyzn), a także prawa majątkowego małżeńskiego (ustrój wspólności majątkowej małżeńskiej). Poza tym wprowadzono odmienne przepisy prawa górniczego (prawo śląskie), lennego, procesowego oraz obniżono kary pieniężne. To pierwotne prawo chełmińskie rozwijało się dalej i kształtowało swoją odrębność na podstawie orzecznictwa sądowego lokalnych sądów, a zwłaszcza rady miasta Chełmna, która wyłącznie i ostatecznie miała decydować o wszelkich problemach tego prawa.

Jednakże na przełomie XIV i XV w. zostały wprowadzone do sądów miejskich zakonnego państwa krzyżackiego nowe zbiory ukształtowane pod silnym wpływem prawa magdeburskiego, a mianowicie: "Der Alte Culm", będący przeróbką tzw. magdebursko-wrocławskiego systematycznego prawa ławniczego, oraz "Rechtsbuch nach Distinctionen", zwany na tym terenie "Distinctiones Culmen-

ses". W Toruniu w latach 1400-1402 powstał obszerny zbiór prawny: IX Ksiąg Prawa Magdeburgskiego, który wbrew swej nazwie w znacznym stopniu opierał się na orzecznictwie sądów Torunia i Chełmna. Dalszymi zbiorami prawa chełmińskiego, powstałymi w części jeszcze przed II pokojem toruńskim (1466), a częściowo już po nim, były zbiory: "Die Landläufige Kulmischen Rechte", "Die Gemeinen Laufenden Urtheile" oraz drobniejsze zbiory: "Krbrechtsregeln" oraz przepisy o ranach i ich nawiązkach ("Von Körpverletzungen"). Treść tych wszystkich zbiorów różniła się między sobą, a przepisy ich niejednakowo, często nawet sprzecznie, regulowały niektóre instytucje prawne.

Ten stan rzeczy na tle powszechnego w XVI w. prądu kodyfikacyjnego spowodował, że i w Prusach Królewskich przejawiały się silne tendencje kodyfikacyjne, popierane przez królów polskich. Ich rezultatem było opracowanie trzech projektów, zwanych rewizjami (1566, 1580, 1594), oraz specjalnego zbioru prawnego dla szlachty, noszącego nazwę "Jus terrestre Nobilitatis Prussiae Regalis correctum" (1598), a znanego szeroko pod potoczną nazwą Korektury Pruskiej.

Pierwsza redakcja, opracowana w Lidzbarku Warmińskim w 1566 r. ("Jus Culmense Correctum") i stosowana potem na Warmii i w Prusach Książęcych, znana jest u nas pod nazwą rewizji lidzbarskiej.

Druga redakcja, dokonana w Nowym Mieście nad Drwęcą w r. 1580 ("Jus Culmense Emendatum") i znana pod nazwą rewizji nowomiejskiej, przetłumaczona została na łacinę, a następnie z łaciny na język polski przez Pawła Kuszewicza z Chełmna. Była ona używana przez sądy ziemi chełmińskiej, sądy miejskie miast lokowanych na prawie chełmińskim, a znajdujących się na terenie Korony Polskiej oraz przez królewski Sąd Assesorski, będący najwyższą polską magistraturą sądową dla spraw miejskich.

Zanim jednak przejdziemy do omówienia trzeciej rewizji (1594), musimy przedstawić, jak układały się wzajemne stosunki pomiędzy szlachtą a mieszczaństwem w Prusach Królewskich w XVI w. Rola mieszczaństwa na tym terenie była bez porównania większa niż w Koronie - przedstawiciele trzech wielkich miast pruskich: Gdańska, Torunia i Elbląga zasiadali w izbie wyższej sejmu pruskiego, zwanej senatem, a małe miasta pruskie były reprezentowane w izbie niższej. Początkowa solidarność mieszczaństwa i rycerstwa z okresu Związku Pruskiego z czasem rozluźniała się, a

w pierwszej połowie XVI w. zaczęły się już zarysowywać coraz bardziej ostre konflikty pomiędzy obu tymi stanami. Głównym powodem niezadowolenia szlachty pruskiej z prawa chełmińskiego było to, że przyznawało ono kobietom równe prawa spadkowe z mężczyznami, a wdowom - połowę majątku po zmarłym mężu. Te przepisy przyczyniały się do znacznego rozdrobnienia majątków szlacheckich, a tym samym do coraz słabszej pozycji rodów tego stanu. Gdy wreszcie w r. 1578 powstał Trybunał Koronny w Piotrkowie, opanowany całkowicie przez szlachtę polską, która wybierała na sejmikach deputackich tzw. sędziów-deputatów Trybunału, szlachta pruska zaczęła zdradzać chęć poddania się jurysdykcji tego sądu. Miasta starały się przeciwdziałać, wysuwając plan utworzenia odrębnego trybunału pruskiego, ale gdy chciały zapewnić sobie w nim przewagę, zrażona tym szlachta poddała się w r. 1585 jurysdykcji trybunału piotrkowskiego.

Również jeśli chodzi o dokonanie skodyfikowania prawa chełmińskiego, szlachta coraz bardziej stanowczo zaczęła się domagać ograniczenia praw spadkowych wdów i córek. Ta sytuacja doprowadziła po r. 1585 do całkowitej rozbieżności planów skodyfikowania prawa chełmińskiego obu tych stanów.

W rezultacie mieszczaństwo opracowało sobie trzecią, najobszerniejszą rewizję, ogłoszoną w r. 1594 ("Jus Culmense Revisum") i zwaną rewizją toruńską, która została przyjęta w Gdańsku, a także przez miasta północnej części Prus Królewskich. Szlachta natomiast rozpoczęła pracę nad skodyfikowaniem prawa wyłącznie dla siebie. Prace przygotowawcze powierzono dwóm sekretarzom królewskim, mianowicie Mikołajowi Niewieścińskiemu i Reinholdowi Heidensteinowi. Lepszy okazał się projekt Heidensteina, uchwalony następnie na sejmie walnym warszawskim w r. 1598, przyjęty przez sejm i króla, a w r. 1599, po dokonaniu pewnych poprawek przez sejmik generalny pruski, ogłoszony drukiem w Toruniu.

Na uwagę zasługuje także sprawa stosunku książąt pruskich do powyższych rewizji. Po sekularyzacji Prus Krzyżackich i po hołdzie krakowskim (1525) aktywnie uczestniczyli oni przez swych przedstawicieli przy opracowywaniu wszystkich trzech rewizji (prawo chełmińskie obowiązywało nadal w Prusach Książęcych), ale ich odrębne, separatystyczne stanowisko było jednym z głównych powodów, że żadna z tych rewizji nie uzyskała ostatecznie sankcji królewskiej. Co więcej, gdy w r. 1619 po śmierci Albrechta

Fryderyka, obłąkanego syna ostatniego wielkiego mistrza krzyżackiego i pierwszego księcia pruskiego Albrechta Brandenburskiego (1525-1568) księciem pruskim został elektor Jerzy Wilhelm (1619-1640), od razu ujawniony został jego negatywny stosunek do prawa chełmińskiego, które zostało całkowicie zniesione i zastąpione landrechem dla Księstwa Pruskiego ("Landrecht des Herzogthums Preussen" 1620). W roku 1640 przeprowadzono rewizję tego landrehtu, a w r. 1684 zastąpiono go tzw. "Churfürstliche Brandenburgisches revidirtes Landrecht des Herzogthums". Po utworzeniu w r. 1701 z terenów Prus Książęcych i Brandenburgii Królestwa Pruskiego wprowadzono w r. 1721 za rządów drugiego króla pruskiego Fryderyka Wilhelma (1713-1740) jednolity dla całego państwa "Friedrich Wilhelm's Königes in Preussen verbessertes Landrecht des Königreichs Preussen".

Negatywny stosunek do prawa chełmińskiego wykazali także królowie pruscy Fryderyk II Wielki (1740-1786) oraz Fryderyk Wilhelm II (1786-1797), którzy na terenach uzyskanych w wyniku rozbiorów Polski (1772, 1793, 1795) starali się jak najrychlej uchylić prawo chełmińskie i zastąpić je landrechem z r. 1721, a następnie Landrechem Pruskim z 1794 r. Jednakże pewne relikty prawa chełmińskiego utrzymały się tam aż do połowy XIX w.

Negatywny stosunek elektorów brandenburskich, a następnie królów pruskich do prawa chełmińskiego spowodowany był tym, że prawo to zapewniało ludności zbyt duże przywileje i uprawnień stanowe, rygorystycznie zwalczane przez tych władców w imię centralizacji państwa i władzy absolutnej. Tak więc prawo chełmińskie, które ongiś było narzędziem polityki osiedleńczej zakonu krzyżackiego, stało się z czasem sprzymierzeńcem i sojusznikiem polityki polskiej.

Wydana w r. 1598 Korektura Pruska uregulowała dla szlachty Prus Królewskich sprawę dziedziczenia ustawowego, testamentów, opieki, darowizn, przedawnienia, ustroju sądów ziemskich, procesu cywilnego oraz procesu granicznego. Przepisy te ukształtowane zostały na wzór i w duchu stanowionego - a zwłaszcza zwyczajowego - polskiego prawa ziemskiego. Jak więc z tego widać, Korektura Pruska była tylko kodyfikacją częściową, fragmentaryczną, tak że prawo chełmińskie w sprawach nie uregulowanych przez nią nadal obowiązywało szlachtę Prus Królewskich aż do upadku państwa polskiego.

Przywilej króla Zygmunta III z r. 1593, zatwierdzający Korekturę Pruską, zawierał klauzulę, że zbiór ten ma obowiązywać "tam intra quam extra Prussiam" w sensie stosowania jej w apelacjach szlachty pruskiej także w trybunale piotrkowskim. Brak jednak ustawowych przepisów w dziedzinie spadkobrania spowodował, że ówczesna advokatura polska (patroni) zaczęła się powoływać w tego rodzaju sprawach na Korekturę Pruską, a trybunały piotrkowski i lubelski powszechnie opierały swoje wyroki w sprawach dziedziczenia ustawowego na jej normach. Mimo uchwał sejmku polskiego, że tego rodzaju prejudykety nie mogą stanowić prawa, praktyka trybunalska była całkiem odmienna, czego dowodem może być i to, że ostatnie trzy wydania Korektury Pruskiej (1739, 1749, 1754) drukowane były w trybunalskim Lublinie.

W dobie rozbiorów władze państw zaborczych, wobec braku ustawowego uregulowania wielu instytucji polskiego prawa sądowego, pod wpływem ówczesnej palestry i jej wypowiedzi, ustawowo uznały w sprawach dziedziczenia moc posiłkową Korektury Pruskiej, dopóki własne ich kodyfikacje prawa cywilnego nie uregulowały ostatecznie tej dziedziny prawa. Jednakże na terenach dawnych Prus Królewskich, które nie weszły w skład Księstwa Warszawskiego, moc przepisów Korektury Pruskiej w sprawach spadkowych uznawano aż do dnia 1 IV 1869 r.

Advokaturze polskiej zawdzięczamy także pierwszą polską historię prawa chełmińskiego oraz opublikowanie drukiem rewizji nowomiejskiej prawa chełmińskiego z 1580 r., która w przekładzie łacińskim była powszechnie używana w sądownictwie miejskim na Mazowszu. Było to potrzebne, gdyż w pewnych wypadkach dziedziczenia, praktyczne znaczenie miały przepisy prawa chełmińskiego jeszcze w dobie Księstwa Warszawskiego. Dokonał tego z inicjatywy wybitnego adwokata Adama Mikołaja Mędrzeckiego, mecenasa sądu kasacyjnego (zm. w 1832 r.), mającego duże osiągnięcia i zainteresowania naukowe, profesor Jan Wincenty Bandtkie (1783-1846). Wydał on w r. 1814 książkę pt. "Jus Culmense", poprzedzoną wstępem historycznym, w którym przede wszystkim poruszył ciekawą i mającą duże praktyczne znaczenie kwestię, czy Korektura Pruska miała moc obowiązującą w polskim prawie ziemskim, wykazując jednocześnie, że tylko trybunalskie praktyki patronów spowodowały, wbrew przepisom prawa, stosowanie Korektury w prawie ziemskim poza granicami Prus Królewskich.

Sprawa Korektury Pruskiej odżyła raz jeszcze w dobie Królestwa Kongresowego, ale już w innym aspekcie. Oto wprowadzenie w Księstwie Warszawskim kodeksu cywilnego Napoleona spotkało się z dużymi oporami i spowodowało uchylenie jego przepisów o hipotece (zastąpiły je ustawy hipoteczne z r. 1818 i 1825), a następnie całej księgi I poświęconej prawu osobowemu (zastąpiły ją księga I kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego z 1825 r. i ukeż cara Mikołaja I z r. 1836 o małżeństwie). W okresie przed powstaniem listopadowym rozważane też było zastąpienie przepisów prawa rzeczowego i spadkowego kodeksu Napoleona przez nowe przepisy polskie. W związku z tymi zmianami senator Antoni Korwin Bieńkowski (1760-1834) usiłował zastąpić napoleońskie prawo spadkowe nowym prawem, opartym na przepisach kodeksu cywilnego austriackiego z 1811 r. i Korektury Pruskiej. Projekty Bieńkowskiego wywołały prawdziwą burzę w latach 1827-1830 i lawinę rozpraw, artykułów oraz innych drukowanych wypowiedzi, w których wszechstronnie rozważano też problematykę Korektury Pruskiej.

x

Prawo chełmińskie odgrywa w dziejach ustawodawstwa i polskiej myśli prawniczej rolę szczególną. Niedorozwój polskiego ustawodawstwa, które nie zdobyło się nigdy za niepodległego bytu I Rzeczypospolitej na skodyfikowanie prawa sądowego, a w trybie ustawodawczym potrafiło uregulować tylko nieliczne instytucje tego prawa (głównie proces), powoduje, że o osiągnięciach ustawodawczych w dawnym państwie polskim można mówić właściwie tylko w odniesieniu do jego praw prowincjonalnych, a mianowicie Wielkiego Księstwa Litewskiego i Prus Królewskich.

Dotychczas w pełni znana była tylko rola prawa litewskiego, którego trzy duże kodyfikacje, a mianowicie statuty z 1529, 1566 i 1588 r. zostały w pełni docenione nie tylko przez naukę polską, lecz także i obcą. Poza kręgiem bliższego zainteresowania pozostawało jak dotychczas prawo chełmińskie. Nauka polska właściwie do dziś nie zdaje sobie sprawy z bogactwa jego zbiorów i norm, kilkakrotnie ilością swoją przerastającego prawo litewskie.

Prawo chełmińskie, ongiś narzędzie polityki kolonizacyjnej zakonu krzyżackiego, stało się z czasem sojusznikiem interesów

polских. Wielokrotnie modyfikowane i przerabiane na terenie Polski przez wybitnych prawników Prus Królewskich, biskupów chełmińskich i warmińskich, uzupełniane setkami wilkierzy miast pruskich, mazowieckich, kujawskich i podlaskich, ma ogromne znaczenie dla dziejów prawa polskiego i polskiej myśli prawniczej. W obronie prawa chełmińskiego przed infiltracją przepisów prawa magdeburskiego walczyli przez kilka wieków mieszczańscy prawnicy Warszawy, a adwokaturze warszawskiej zawdzięczamy pierwszą polską historię tego prawa i publikację łacińskiego tekstu re - wizji nowomiejskiej z 1580 r. Zbliżająca się 750 rocznica wydania przywileju chełmińskiego (1233-1983) oraz uzyskania praw miejskich przez Chełmno i Toruń stwarza szczególnie sposobną okazję do wszechstronnego przebadania problematyki prawa chełmińskiego.

Przedstawienie procesu przeobrażeń tego prawa, wykazanie jego związków z polskością i jego roli w dziejach ustawodawstwa polskiego i polskiej myśli prawniczej jest więc w tym stanie rzeczy bardzo ważnym i koniecznym zadaniem nauki polskiej, zadaniem, którego za nas nikt inny nie zrobi.

P R O T O K Ó Ł

DOROCZNEGO WALNEGO ZGROMADZENIA CZŁONKÓW
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU
W DNIU 20 LUTEGO 1978 R.

P o r z ą d e k o b r a d

Część I - publiczna

1. Zagajenie i omówienie działalności Towarzystwa w roku 1977 - prezes TNT prof. dr Konrad Górski.
2. Publiczny wykład naukowy prof. dra Zbigniewa Zdrójkowskiego: "Prawo chełmińskie i jego dziejowe znaczenie".

Ad 1. Obrady otworzył prezes TNT prof. dr Konrad Górski, witając przybyłych na Walne Zgromadzenie członków Towarzystwa oraz gości. Następnie prof. dr K. Górski omówił podstawowe kierunki działalności Towarzystwa w roku 1977.

Ad 2. Z publicznym wykładem naukowym pt. "Prawo chełmińskie i jego dziejowe znaczenie" wystąpił prof. dr Zbigniew Zdrójkowski.

Część II - zamknięta

3. Wybór Prezydium Zgromadzenia.
4. Odczytanie i przyjęcie protokołu z zeszłorocznego Walnego Zgromadzenia.
5. Sprawozdanie Zarządu za rok 1977.
6. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej.
7. Dyskusja nad sprawozdaniami i podjęcie uchwały o absolutorium dla Zarządu.
8. Ogłoszenie nazwisk nowych członków zwyczajnych przyjętych w roku 1977.
9. Wolne wnioski i zakończenie.

Ad 3. Na wniosek Zarządu na przewodniczącego Walnego Zgromadzenia wybrano prof. dra Wiesława Daszkiewicza, na sekretarza zaś dr Alicję Grześkowiak.

Ad 4. Protokół z zeszłorocznego Walnego Zgromadzenia, odczytany przez dr Alicję Grześkowiak, przyjęto jednogłośnie, bez uwag i zastrzeżeń.

Ad 5. Głos zabrał sekretarz generalny TNT prof. dr Marian Biskup. Złożył on sprawozdanie Zarządu z czynności Towarzystwa Naukowego w Toruniu w roku 1977. Prof. dr Marian Biskup przedstawił w nim m.in. kwestie związane z budżetem TNT, który tylko częściowo został ustabilizowany dzięki zleceniom wydawniczym PAN i zleceniom wojewody bydgoskiego. Zreferował następnie szczegółowo sprawy wydawnicze, wskazując, że 17 pozycji książkowych (216 arkuszy wydawniczych) wydanych w 1977 r. stanowi maksimum obecnych możliwości edytorskich Towarzystwa (wykaz publikacji dostarczono uprzednio wszystkim członkom).

TNT podjęło w roku 1977 kilka nowych inicjatyw. W sprawozdaniu wymienione zostały spośród nich następujące:

- rozwinięcie akcji ochrony środowiska naturalnego. Towarzystwo będzie koordynować badania w tym przedmiocie na podstawie umowy -zlecenia wojewody toruńskiego z 25 VI 1977 r.;

- współpraca ze szkolnymi kołami naukowymi, przejawiająca się głównie w sprawowaniu opieki nad nimi, prowadzeniu zajęć czy wygłaszaniu prelekcji. Szczególne podziękowania za pracę z młó - dzieżą szkolną w ramach kół naukowych otrzymał doc. dr hab. A. Woszczyk;

- współpraca z ZLP, polegająca na udziale w organizowaniu wie - czorów krytycznoliterackich. Ta forma działalności TNT nie znaj - duje żywszego zainteresowania w środowisku toruńskim, podobnie jak kontynuowana z lat poprzednich seria odczytów "Nauka i Muzy - ka";

- podjęcie dawnej inicjatywy Towarzystwa Miłośników Astronomii celem stworzenia w Toruniu planetarium. Rozpoczęto w tej sprawie rozmowy w WKPFJN.

W zakończeniu sprawozdania z działalności Zarządu TNT za rok 1977 sekretarz generalny prof. dr Marian Biskup złożył po - dziękowanie całemu personelowi administracyjnemu i redakcyjnemu TNT za ofiarną pracę.

Następnie sprawozdanie z gospodarki finansowej Towarzystwa przedstawił skarbnik TNT doc. dr hab. Mirosław Nesterowicz.

Ad 6. Sprawozdanie z działalności Komisji Rewizyjnej odczy - tała prof. dr Melityna Gromadska, która w imieniu Komisji zgło - siła postulat skreślenia z listy członków TNT tych osób, które zalegają z opłatą składek członkowskich przez okres ponad trzech lat. Prof. dr M. Gromadska zakończyła sprawozdanie wnioskiem o udzielenie absolutorium Zarządowi TNT.

Ad 7. Postawiony przez przewodniczącego Zgromadzenia wnio - sek o udzielenie absolutorium dla Zarządu przyjęto jednogłośnie; wstrzymali się od głosowania członkowie Zarządu.

Ad 8. Przewodniczący Zgromadzenia prof. dr Wiesław Daszkie - wicz ogłosił listę nazwisk nowych członków zwyczajnych przyję - tych w roku 1977.

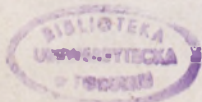
Ad 9. Wolnych wniosków nie było, w związku z czym przewo - dniczący serdecznie dziękując za udział w obradach, zamknął Wal - ne Zgromadzenie.

Sekretarz Zgromadzenia

Przewodniczący Zgromadzenia

(-) Dr Alicja Grześkowiak

(-) Prof.dr Wiesław Daszkiewicz

S P R A W O Z D A N I E
Z CZYNNOSCI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU
ZA ROK 1977

W dniu 31 grudnia 1977 r. Towarzystwo Naukowe w Toruniu liczyło ogółem 525 członków, w tym 317 zwyczajnych i 208 członków wydziałów. W 1977 r. przybyło 10 członków zwyczajnych, równo - cześnie pięciu przeszło do kategorii członków wydziałów. Zmarło dwóch członków wydziałów, w tym jeden członek honorowy.

ZARZĄD TOWARZYSTWA, wybrany na okres trzyletni przez Walne Zgromadzenie w dniu 19 lutego 1976 r., składał się z następujących osób: Konrad Górski - prezes, Antoni Swinarski - wiceprezes, Marian Biskup - sekretarz generalny, Artur Hutnikiewicz - redaktor naczelny, Mirosław Nesterowicz - skarbnik, Jerzy Wojtowicz, Leon Gumański, Leszek Janiszewski i Zbigniew Zdrójkowski - przewodniczący wydziałów oraz Jan Głuchowski, Jan Szupryczyński i Andrzej Woszczyk - członkowie.

KOMISJA REWIZYJNA w składzie: Melityna Gromadska - przewodnicząca i Leonid Żytkowicz - członek, odbyła jedno posiedzenie, podczas którego został rozpatrzony bilans TNT na dzień 31 grudnia 1976 r. oraz zbadana gospodarka finansowa i materiałowa Towarzystwa. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej, z wnioskiem o udzielenie absolutorium Zarządowi, odczytano na Walnym Zgromadzeniu w dniu 23 lutego 1977 r.

REDAKCJA NACZELNA WYDAWNICTW TNT pracowała w składzie: Artur Hutnikiewicz - redaktor naczelny, Zofia Abramowiczówna, Marian Biskup, Juliusz Czopek, Janusz Gilas, Andrzej Marek, Bronisław Nadolski, Edmund Strzelczyk i Kazimierz Wajda - członkowie oraz Witold Jarzębowski, Władysław Niewiarowski i Jerzy Speina - zastępcy członków.

KOMISJE I KOMITETY PRZY ZARZĄDZIE

1. KOMISJA UPOWSZECHNIANIA NAUKI pracowała w składzie: Eugenia Kwiatkowska - przewodnicząca i Lesław Czetwertyński - sekretarz. Z inicjatywy Komisji w roku 1977 zainaugurowany został nowy cykl wykładów popularnonaukowych pod nazwą "Wszechświat

i Życie". W serii tej odbyły się 4 wykłady, a mianowicie 2 w Golubsko-Dobrzyńskim Domu Kultury, 1 w Liceum Ogólnokształcącym w Golubiu-Dobrzyniu oraz 1 w Technikum Mechanizacji Rolnictwa w Gronowie. Te pierwsze kontakty z młodzieżą szkół średnich zachęciły Zarząd TNT do rozwinięcia nowej akcji - propagandy działalności naukowej wśród młodzieży klas licealnych przedmaturalnych, tak w szkołach ogólnokształcących, jak i w technicach zawodowych Torunia. Do nawiązania w tym zakresie współpracy z Kuratorium Oświaty i Wychowania przy Urzędzie Wojewódzkim w Toruniu powołany został członek Zarządu doc. dr hab. Andrzej Woszczyk. W wyniku porozumienia w tej sprawie TNT objęło patronat nad międzyszkolnymi kółkami naukowymi, biorąc na siebie delegowanie i opłacanie wykładowców ze środowiska naukowego. Akcja została zapoczątkowana wykładem w dniu 27 października 1977 r. dla Międzyszkolnego Koła Astronomów. W ramach tej działalności do końca roku 1977 odbyło się łącznie 17 wykładów, w tym: 9 dla Koła Biologów, 5 dla Koła Astronomów, 2 dla Koła Historyków i 1 dla Koła Geografów.

Charakter popularnonaukowy miały też dwie sesje zorganizowane przez TNT dla uczczenia 60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej. Pierwsza urządzona została w Chełmie, wspólnie z Chełmińskim Domem Kultury, druga w Wąbrzeźnie, wspólnie z Towarzystwem Kulturalnym im. Mikołaja z Ryńska. W ramach każdej z tych sesji odbyły się 3 wykłady.

W ramach kontynuowanej od paru lat serii imprez "Nauka i Muzyka" zorganizowano w 1977 r. 2 dalsze wykłady. Jeden z nich, z udziałem wykładowcy z Instytutu Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej UAM w Poznaniu, stanowił własną imprezę TNT, poświęconą Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej.

W roku 1977 z inicjatywy Biura TNT oraz przy współpracy toruńskiego Oddziału Związku Literatów Polskich zapoczątkowana została nowa akcja o charakterze ciągłym pod nazwą "Wieczory Krytycznoliterackie", na które zapraszani są z prelekcjami znani krytycy literaccy z innych ośrodków kraju. W ramach tej akcji odbyły się do końca roku sprawozdawczego 4 spotkania.

2. ZESPÓŁ DO BADAŃ ŚRODOWISKA CZŁOWIEKA I JEGO OCHRONY, powołany wiosną 1976 r., pracował w następującym składzie: Jan Szupryczyński - przewodniczący, oraz członkowie Zespołu: Ryszard Bohr, Rajmund Galon, Andrzej Giziński, Marian Kutzner, Jan Ło -

puski, Stanisław Sudół i Antoni Swinarski. Sekretarzem Zespołu był Zbigniew Jabłoński. Pismem wojewody toruńskiego dra Jana Przytarskiego z dnia 25 czerwca 1977 r. Towarzystwu powierzona została funkcja koordynatora badań i działalności naukowej w zakresie ochrony środowiska na terenie całego województwa. W roku 1976 prace Zespołu skoncentrowane były nad przygotowaniem do druku mapy ochrony zasobów naturalnych, planowanej najpierw tylko dla województwa toruńskiego, później rozszerzonej także na teren województwa bydgoskiego i włocławskiego. Prace zamierzające do wydania tej mapy w skali 1:300 000 oraz tomu z tekstami informacyjnymi są już daleko zaawansowane. Obecnie Zespół w porozumieniu z Wydziałem Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska pracuje także nad zorganizowaniem w kwietniu lub maju 1978 r. sesji popularnonaukowej poświęconej problemom ochrony środowiska województwa toruńskiego. Referaty i inne materiały sesji zostaną opublikowane.

3. KOMITET REDAKCYJNY "SPRAWOZDAŃ TNT" pracował w składzie: Bożena Osmólska-Piskorska - przewodnicząca, Ludmiła Roszkówna i Zbigniew Zdrójkowski - członkowie. W 1977 r. ukazał się tom 29/1975 "Sprawozdań TNT". Uzyskano odrębną licencję i przygotowano do wydania tom 30/1976, który powielony zostanie techniką małej poligrafii. Komitet apeluje do wydziałów i komisji TNT o terminowe dostarczanie materiałów sprawozdawczych, zwłaszcza streszczeń referatów wygłoszonych na zebraniach.

4. KOMITET REDAKCYJNY "PRAC POPULARNONAUKOWYCH" pracował w składzie: Marian Arszyński - przewodniczący, Cecylia Iwaniszewska, Witold Jarzębowski, Sławomir Kalembka i Jerzy Zbigniew Maciejewski - członkowie. W roku 1977 Komitet odbył jedno zebranie, na którym ustalono plan wydawniczy na rok 1978. W serii "Prac Popularnonaukowych" wydana została w 1977 r. praca J. Chudziakowej i A. Czacharowskiego pt. "Opactwo benedyktynów w Mogilnie". Zaawansowane są prace nad wydaniem pierwszych pozycji nowych podserii: "Biblioteczki Prawniczej" oraz "Ekonomii i Organizacji".

W Y D Z I A Ł Y

WYDZIAŁ I - NAUK HISTORYCZNYCH składał się w końcu roku 1977 z 25 członków miejscowych i 20 zamiejscowych. Przewodniczą-

W Wydziale był członkiem Zarządu TNT Jerzy Wojtowicz, zastępcą Antoni Czacharowski, a sekretarzem Stefan Cackowski. W roku 1977 Wydział odbył 6 posiedzeń naukowych i 2 administracyjne: 24 maja i 22 listopada, podczas których omówiono sprawy wydawnicze, treść kolejnych numerów "Zapisek Historycznych" i sprawy bieżące. Przy Wydziale działa Komisja Historyczna oraz 4 komitety redakcyjne.

1. KOMISJA HISTORYCZNA TNT liczyła w końcu roku sprawozdawczego 22 członków miejscowych i 7 zamiejscowych. Do grona współpracowników Komisji wchodziło 27 osób, w tym 2 spoza Torunia. Przewodniczącym Komisji był Kazimierz Jasiński, a sekretarzem Teresa Borawska. W ciągu roku odbyły się 2 posiedzenia naukowe.

Zarówno Wydział, jak i Komisja współpracowały ściśle z toruńskim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Historycznego.

2. KOMITET REDAKCYJNY "ROZNIKÓW" pracował w składzie: Kazimierz Wajda - przewodniczący, Jacek Staszewski - zastępca przewodniczącego i Mieczysław Wojciechowski - sekretarz. W roku 1977 odbyto dwa posiedzenia (15 marca i 22 listopada), na których rozpatrzone sprawy druku prac: Teresy Karwickiej "Kultura ludowa ziemi dobrzyńskiej", Urszuli Wencel-Kalembkowej "Działalność gen. Józefa Dwernickiego na emigracji w latach 1832-1848" oraz Jacka Hertla "Imiennictwo dynastii piastowskiej we wczesniejszym średniowieczu". Postanowiono wystąpić do Wydziału I z wnioskiem o zatwierdzenie druku wymienionych prac.

3. KOMITET REDAKCYJNY "FONTES" pracował w składzie: Leonid Żytkowicz - przewodniczący, Antoni Czacharowski i Sławomir Kalembka - członkowie. Komitet odbył jedno posiedzenie w dniu 11 listopada 1977 r. Omówiono przyjęcie i przekazanie do druku kolejnego VI tomu "Aktów stanów Prus Królewskich" w opracowaniu Ireny Janosz-Biskupowej i Mariana Biskupa. W roku 1977 w serii "Fontes" ukazała się jedna publikacja: "Lustracje dóbr królewskich województw wielkopolskich i kujawskich 1789", cz. III, którą przygotował Andrzej Tomczak przy współpracy Zofii Kędzierzkiej.

4. KOMITET REDAKCYJNY KWARTALNIKA "ZAPISKI HISTORYCZNE" składał się z następujących osób: Marian Biskup - przewodniczący, Antoni Czacharowski - zastępca przewodniczącego, Sławomir Kalembka, Zenon Nowak, Kazimierz Wajda, Mieczysław Wojciechow -

ski i Leonid Żytkowicz - członkowie. Sekretarzem Komitetu był Jerzy Dygdała. W roku 1977 zgodnie z planem wydano cztery zeszyty tomu 42 "Zapisek Historycznych". Komitet Redakcyjny odbył cztery posiedzenia kwartalne poświęcone omówieniu zawartości tomu 42, z. 4 oraz tomu 43, z. 1-3.

5. KOMITET REDAKCYJNY "PRAC ARCHEOLOGICZNYCH" (dawnie "Prace Prehistoryczne") pracował w następującym składzie: Kazimierz Żurowski - przewodniczący, Jadwiga Chudziakowa i Krystyna Przewoźna-Armon - członkowie. Sekretarzem Komitetu był Andrzej Kola. Komitet odbył jedno posiedzenie, podczas którego omówiono sprawy wydawnicze i organizacyjne. W roku 1977 w serii "Prac Archeologicznych" nie ukazała się żadna publikacja. W przygotowaniu znajdują się następujące prace: Andrzeja Koli, Kazimierza Żurowskiego i Gerarda Wilkego - "Źródła archeologiczne do studiów nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym ziemi chełmińskiej" oraz Jana Grześkowiaka - "Wczesnofeudalny Włocławek w świetle źródeł archeologicznych".

WYDZIAŁ II - FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNY. W skład Wydziału wchodziło 28 członków miejscowych i 7 zamiejscowych. Przewodniczącym Wydziału był członek Zarządu TNT Leon Gumański, zastępcą przewodniczącego - Bożena Osmólska-Piskorska, a sekretarzem - Franciszek Peplowski. W roku 1977 Wydział odbył jedno posiedzenie naukowe w dniu 3 grudnia. Po posiedzeniu naukowym odbyto także zebranie administracyjne, podczas którego omówiono plany wydawnicze. Wysunięto też wiele postulatów pod adresem Redakcji Naczelnej i Zarządu TNT.

Przy Wydziale działają cztery komisje i jeden komitet redakcyjny.

1. KOMISJA FILOLOGICZNA składała się z 35 członków i 6 współpracowników. Przewodniczącą Komisji była Teresa Friedelówna, a sekretarzem Jerzy Kasprzyk. W 1977 r. Komisja odbyła dwa posiedzenia naukowe.

2. KOMISJA FILOZOFICZNA liczyła 10 członków i 7 współpracowników. Przewodniczącym był Leon Gumański, zastępcą Stanisław Soldenhoff, a sekretarzem Henryk Moese. W roku 1977 Komisja odbyła 4 posiedzenia naukowe i jedno administracyjne w dniu 10 grudnia, podczas którego ustalono plan pracy na rok 1978. Postanowiono nadal prowadzić działalność odczytową i współpracować z towarzyskim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego.

3. KOMISJA HISTORII SZTUKI liczyła 16 członków i 14 współpracowników. Przewodniczącą była Jadwiga Puciata-Pawłowska, zastępcą przewodniczącego Zygmunt Kruszelnicki, a sekretarzem Józef Poklewski. W 1977 r. Komisja odbyła jedno posiedzenie naukowe, podczas którego Jerzy Kaźmierczak złożył sprawozdanie z konferencji metodologicznej w Nieborowie. W dniu 15 listopada 1977 r. odbyło się posiedzenie administracyjne Komisji, wspólnie z Zarządem Oddziału Toruńskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Podjęto uchwałę o wspólnych posiedzeniach naukowych ze względu na zbieżną problematykę. SHS wzięło na siebie obowiązek zawiadomienia członków o zebraniach obu organizacji, co znacznie ożywiło działalność naukową środowiska.

4. KOMISJA BIBLIOGRAFII I BIBLIOTEKOWNAWSTWA liczyła 19 członków i 16 współpracowników. Przewodniczącym był Henryk Baranowski, zastępcą przewodniczącego Alojzy Tujakowski, a sekretarzem Krystyna Podlaszewska. Komisja odbyła jedno posiedzenie naukowe w dniu 6 grudnia, podczas którego Marian Ptaszyk wygłosił referat pt. "Prace przekładowe i bibliograficzne S. B. Lindego w świetle nowych ustaleń".

5. KOMITET REDAKCYJNY "PRAC WYDZIAŁU FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNEGO" działał w składzie: Zofia Abramowiczówna - przewodnicząca oraz Tadeusz Czeżowski, Bronisław Nadolski, Jadwiga Puciata-Pawłowska i Halina Turska - członkowie. Sekretarzem Komitetu był Franciszek Pepłowski. W roku 1977 w serii "Prac Wydziału Filologiczno-Filozoficznego" nie ukazała się żadna publikacja. Komitet odbył jedno posiedzenie, podczas którego postanowiono przekazać Redakcji Naczelnej podjętą uchwałę o druku pracy Aleksandry Krupiarzki pt. "Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi w polszczyźnie XVIII wieku".

WYDZIAŁ III - MATEMATYCZNO-PRZYRODNICZY. W skład Wydziału wchodziło 65 członków miejscowych i 22 zamiejscowych. Prezydium Wydziału pracowało pod przewodnictwem członka Zarządu TNT Leszka Janiszewskiego. Zastępcą przewodniczącego był Stanisław Dembiński, a sekretarzem Guido Kriesel. W roku 1977 Wydział odbył 3 posiedzenia naukowe i 2 administracyjne.

W dniach 2-5 grudnia 1977 r. Wydział był współorganizatorem X Sympozjum Fizyki Matematycznej, urządnego wspólnie z Komitetem Fizyki PAN w Warszawie, redakcją czasopisma "Reports on

Mathematical Physics" oraz Instytutem Fizyki UMK. Podczas Sympozjum wygłoszone zostały następujące referaty:

- L.P. S t r e i t (Bielefeld) i W. K a r w o w s k i (Wrocław):
Construction of a class of characteristic functionals.
- T. I c h i n o s e (Sapporo): On a "folk-principle" in quantum
mechanical many-body problems (Spectral properties of ten-
sor products of linear operators).
- H.D. D o e b n e r (Clausthal): On global properties of group
actions on manifolds.
- A. W e h r l (Wiedeń): Various concepts of entropy and their
relation to physics.
- W. G a r c z y ń s k i (Wrocław): Ergodic questions in a theo-
ry of unstable states.
- H. U l b r i c h t (Rostock): Some remarks on thermodynamics of
small systems.
- T.D. T o d o r o v (Sofia): The asymptotic functions and their
application in quantum mechanics.
- J. R a y s k i (Kraków): Consequences of appearing of inequiva-
lent representations.
- J. N i e d e r l e (Praga): Unusual algebras and their applica-
tions in elementary particle physics.
- J.J. S ł a w i a n o w s k i (Warszawa): Dynamical systems on
linear groups.
- A. U h l m a n n (Lipsk): A property of stochastic mappings.
- J. Ł o p u s z a ń s k i i S. R a b s z t y n (Wrocław):
On the integrability of the Lie algebra of the conformal
group in quantum field theory.
- W. T i m m e r m a n n (Lipsk): On the structure of domains
and functionals on operator algebras.
- N.G. v a n K a m p e n (Utrecht): Composite stochastic sys-
tems.
- M. K a w a g u c h i (Sapporo): Rheonomic Cartan spaces.
- R.S. I n g a r d e n (Toruń): On an information geometry in the
thermodynamical space.

- S. P r u s k i (Toruń): Algebraic properties, and inverse problems of expansion and contraction.
- M. M ą c z y ń s k i (Warszawa): Physical interpretation of some analogies between Boolean algebras and Hilbert spaces.
- G. L a s s n e r (Lipsk): Observables related to equilibrium states.
- V. G o r i n i (Mediolan) i A. K o s s a k o w s k i (Toruń): Quantum detailed balance and KMS condition.
- K. S c h m u d g e n (Lipsk): Trace representation of linear functionals on unbounded operator algebras.
- H. B a u m g ę r t e l (Berlin): A decoupling approach to resonances for nonrelativistic N-body quantum scattering systems.
- R. A l i c k i (Gdańsk): The theory of open systems in application to unstable particles.

W dniu 12 grudnia 1977 r. odbyło się także zebranie administracyjne Wydziału III, na którym przyjęte zostały sprawozdania roczne Wydziału, jego komisji i komitetu redakcyjnego. Omówiono również sprawy organizacyjne i wydawnicze.

1. KOMISJA ASTRONOMICZNA składała się z 16 członków i 11 współpracowników. Przewodniczącym Komisji był Andrzej Woszczyk, a sekretarzem Cecylia Iwaniszewska. Zebrania naukowe Komisji przeplatały się z zebraniem Instytutu Astronomii UMK i Pracowni Astrofizycznej PAN. Komisja składa się bowiem głównie z pracowników tych instytucji. Podczas zebrań referowano rezultaty własnych badań, głównie te, które przewidywano do druku w wydawnictwach TNT. W ciągu roku zorganizowano 11 posiedzeń naukowych, podczas których wygłoszono 16 referatów i komunikatów naukowych.

2. KOMISJA GEOGRAFICZNO-GEOLOGICZNA składała się z 10 członków i 39 współpracowników. Przewodniczącym był Rajmund Galon, a sekretarzem Gabriel Wójcik. Komisja odbyła 2 posiedzenia naukowe i jedno administracyjne, 7 grudnia 1977 r., na którym jej przewodniczący złożył informację o stanie gotowości do druku Monografii geograficznej województwa toruńskiego.

3. KOMITET REDAKCYJNY "STUDIA SOCIETATIS SCIENTIARUM TORUNENSIS" składał się z następujących osób: Edmund Strzelczyk - przewodniczący, oraz redaktorzy dziesięciu: Edmund Galon (Sectio C - Geographia et Geologia), Jan Kopcewicz (Sectio D - Botanica), Melityna Gromadska (Sectio E - Zoologia), Cecylia Iwaniszewska (Sectio F - Astronomia) i Juliusz Narębski (Sectio G - Physiologia).

W serii "Studia Societatis Scientiarum Torunensis" ukazały się w roku 1977 następujące prace:

Sectio C (Geographia et Geologia)

Jan Falkowski: Struktura przestrzenna rolnictwa miasta i strefy podmiejskiej Torunia.

Sectio G (Physiologia)

Ewa Szczepańska-Sadowska: Fizjologiczne mechanizmy tłumiące pragnienie i wzmagające wydzielanie wazopresyny w hipertermii.

W 1977 r. Komitet Redakcyjny "Studia Societatis Scientiarum Torunensis" nie odbył żadnego zebrania.

WYDZIAŁ IV - PRAWNO-SPOŁECZNY. W skład Wydziału wchodziło 23 członków miejscowych i 16 zamiejscowych. Przewodniczącym Wydziału był Zbigniew Zdrójkowski, a sekretarzem Janusz Justyński. W roku 1977 Wydział nie odbył żadnego zebrania.

W skład Wydziału IV wchodziły Komisja Ekonomiczna oraz Komitet Redakcyjny "Studia Iuridica".

1. KOMISJA EKONOMICZNA pracowała pod kierunkiem Stanisława Sudoła. Zastępcą przewodniczącego był Karol Sienkiewicz, a sekretarzem Maria Karwowska. Komisja odbyła jedno posiedzenie administracyjne w dniu 10 lutego 1977 r., podczas którego omówiono sprawy wydawnicze i organizacyjne.

2. KOMITET REDAKCYJNY "STUDIA IURIDICA" pracował pod przewodnictwem Janusza Gilasa. Zastępcą przewodniczącego był Leopold Stecki, a sekretarzem Andrzej Marek. W roku 1977 Komitet odbył dwa posiedzenia w dniach 25 maja i 17 października, poświęcone sprawom wydawniczym.

W serii "Studia Iuridica" ukazały się w roku 1977 dwie publikacje, a mianowicie:

Denuta O s o w s k a : Sądowa kontrola oskarżenia w polskim procesie karnym.

Andrzej P u ł ł o : Podział władzy między federacją a stanami w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA TNT

Towarzystwo prowadziło tę działalność w oparciu o roczne plany wydawnicze. Przewidują one publikowanie wydawnictw TNT w następujących seriach:

1. Sprawozdania TNT
2. Roczniki TNT
3. Fontes TNT
4. Zapiski Historyczne (kwartalnik)
5. Prace Archeologiczne
6. Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego
7. Studia Iuridica
8. Studia Societatis Scientiarum Torunensis
 - Sectio A (Mathematica-Physica)
 - Sectio B (Chemia)
 - Sectio C (Geographia et Geologia)
 - Sectio D (Botanica)
 - Sectio E (Zoologia)
 - Sectio F (Astronomia)
 - Sectio G (Physiologia)
9. Supplementum
10. Prace Popularnonaukowe
11. Wydawnictwa pamiątkowe.

W roku 1977 z planowanych 18 pozycji o łącznej objętości 253,95 arkuszy wydawniczych zrealizowano 14 pozycji o objętości 195,7 ark. Ogólny koszt działalności wydawniczej TNT za rok 1977, wynoszący 519 625 zł, został pokryty w całości. Ponadto, zgodnie z przepisami prawa autorskiego, na prace, których wyda-

nie przewiduje się w roku 1978 i w latach następnych, do końca roku 1977 wydano 506 934 zł.

Plan wydawniczy TNT na rok 1978 obejmuje 23 pozycje o łącznej objętości 277,75 arkuszy wydawniczych.

BADANIA NAUKOWE

Plan badań naukowych TNT na rok 1977 przewidywał wydatki w wysokości 73 000 zł na następujące badania:

1. K. Ciesielska - Inwentarz akt i zbiorów archiwalnych TNT
2. M. Biskup - Akta stanów Prus Królewskich, t. VI (1512-1515)
3. J. Bieniak - Kodeks dyplomatyczny Kujaw i ziemi dobrzyńskiej
4. J. Szupryczyński - Mapa zasobów chronionych środowiska geograficznego woj. toruńskiego, włocławskiego i bydgoskiego
5. I. Janosz-Biskupowa - Księga komturstwa gdańskiego XIV-XVI w.
6. A. Tomczak - Monografia ziemi dobrzyńskiej
7. T. Zakrzewski - Polskie instytucje i organizacje w Toruniu pod zaborem pruskim (1815-1920).

Z sumy przeznaczonej na badania naukowe w roku 1977 wykończono jedynie 53 939 zł.

AKCJA ZAGRANICZNEJ I KRAJOWEJ WYMIANY WYDAWNICTW

W roku 1977 Towarzystwo Naukowe w Toruniu wymieniało swe wydawnictwa z 217 kontrahentami w 29 krajach całego świata oraz z 76 instytucjami krajowymi. Otrzymywało również bezpłatne egzemplarze wydawnictw z 5 krajów. W ramach wymiany zagranicznej wysłano 797 tomów wydawnictw własnych, za co otrzymano 2004 tomy wydawnictw zagranicznych oraz 825 tomów w charakterze darów.

W akcji wymiany krajowej rozesłano 381 tomów wydawnictw własnych, otrzymując w zamian 448 tomów oraz 220 bezpłatnie w charakterze darów.

PRACOWNIA MIKROFILMOWA

Założone w roku 1948, wykonuje mikrofilmy i fotokopie materiałów naukowych i archiwalnych dla potrzeb instytucji krajowych i zagranicznych. Obsługuje też naukowców, którzy składają zamówienia indywidualne. W roku 1977 klientami Pracowni były następujące instytucje: instytuty naukowe UMK, Instytut Badań Literackich PAN, Instytut Geografii PAN, Muzeum Okręgowe w Toruniu, PP"Pracownie Konserwacji Zabytków" w Toruniu i Gdańsku, Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. Kopernika w Toruniu, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Adama Asnyka w Kaliszu, Biblioteka Hosianum w Olsztynie, Wojewódzki Związek Kółek Rolniczych w Gdańsku, Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Toruniu. Liczne prace wykonano też dla potrzeb własnych badań naukowych TNT oraz dla indywidualnych badaczy.

W roku 1977 Pracownia Mikrofilmowa wykonała:

- 13 540 zdjęć mikrofilmowych
- 3 540 przezroczy
- 20 170 fotokopii (powiększeń).

Wpływy z usług Pracowni Mikrofilmowej w 1977 r. wyniosły 114 381 zł.

SPRZEDAŻ I REKLAMA WYDAWNICTW WŁASNYCH

Wydawnictwa Towarzystwa Naukowego w Toruniu sprzedawane są w sieci księgarskiej oraz w Biurze TNT przy ul. Słowackiego 8. Stałą sprzedaż wydawnictw prowadzi Księgarnia Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN w Warszawie (Pałac Kultury

i Nauki) oraz Księgarnia Naukowa w Toruniu. Wydawnictwa popularnonaukowe sprzedaje także Towarzystwo Miłośników Torunia w Krzywej Wieży oraz Dom Kopernika w Toruniu.

Ze sprzedaży wydawnictw własnych TNT osiągnęło w 1977 r. wpływy w wysokości 180 262 zł.

KSIĘGOZBIÓR TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

Biblioteka Towarzystwa Naukowego znajduje się pod opieką Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu. Jest one stale uzupełniana nabytkami oraz darami z wymiany zagranicznej i krajowej. Szczególną wartość dla badań w różnych dziedzinach wiedzy ma bogaty, stale uzupełniany zespół czasopism naukowych pochodzących z kilkudziesięciu krajów.

Stan księgozbioru TNT, kompletowanego od najwcześniejszych lat istnienia Towarzystwa, przedstawiał się w dniu 31 grudnia 1977 r. następująco:

1. druki zwarte	27 462 wol.
2. starodruki	1 549 "
3. rękopisy	370 szt.
4. ryciny	19 "
5. kartografia	106 "
6. nuty	19 "
7. mikrofilmy	2 "
8. maszynopisy niepublikowane	11 "
9. inne zbiory specjalne	1 "
10. wydawnictwa ciągłe	24 814 wol.

razem 54 353 wol.

W roku 1977 oprawiono w uspołecznionym zakładzie introligatorskim 413 woluminów.

W skład księgozbioru TNT wchodzi cenne dary naukowców, patriotów i wydawców pomorskich z lat zaboru pruskiego i z czasów późniejszych. Szczególnie cenne są zasoby czasopism i gazet to-

ruńskich i pomorskich wydawanych już w pierwszej połowie XIX w. Samodzielne zespoły biblioteki tworzą księgozbiory wieloletniego prezesa TNT Stanisława Kujota oraz zasłużonego w czasach zaboru pruskiego wydawcy chełmińskiego Walentego Fiałka.

ZBIORY ARCHIWALNE I MUZEALNE

Zbiory akt i dokumentów TNT przechowywane są jako oddzielny depozyt i zespół w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Toruniu. Fragmenty zbiorów archiwalnych znajdują się także w Wojewódzkiej Bibliotece i Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu. Akta nowsze przechowywane są w archiwum własnym TNT.

Pozostałości dawnych zbiorów muzealnych, gromadzonych od początku istnienia Towarzystwa i eksponowanych w czasach zaboru pruskiego w siedzibie TNT przy ul. Wysokiej 16 (Muzeum TNT), znajdują się obecnie w depozycie Muzeum Okręgowego w Toruniu. Według spisów inwentaryzacyjnych znajdujących się w posiadaniu Towarzystwa na zbiory te składają się:

1. malarstwo, rzeźba, rzemiosło artystyczne, broń, meble i inne zabytkowe przedmioty - 190 pozycji,
2. obiekty z wykopalisk archeologicznych - 462 pozycje,
3. stare grafiki w różnych technikach, w tym cenna kolekcja 88 prac Daniela Chodowieckiego z daru W. Amrogowicza dla TNT,
4. stare monety i medale - 2 246 pozycji.

Razem w depozycie Muzeum Okręgowego znajduje się 3 241 obiektów muzealnych.

PERSONEL ETATOWY TNT

W skład personelu etatowego TNT w dniu 31 grudnia 1977 r. wchodziły następujące osoby:

W Biurze Zarządu:

- dyrektor Biura - Tadeusz Zakrzewski
- główna księgowa - Bogumiła Przeperska
- księgowa i kasjerka - Elżbieta Malinowska

kierownik zagranicznej i krajowej wymiany wydawnictw -
 Irena Woszczykova (pół etatu)
 referent administracyjny - Joanna Radajewska (pół etatu)
 referent reklamy i sprzedaży - Barbara Madecka
 magazynier - Zbigniew Punt (pół etatu)

w Redakcji Wydawnictw:

kierownik Redakcji - Amalia Rosińska
 starszy redaktor - Bożena Sołtys

w Pracowni Mikrofilmowej:

kierownik Pracowni - Krystyna Porębska
 laborant - Aleksandra Cackowska
 korektor - Halina Skarżyńska (pół etatu)
 sprzątaczką - Parania Wiśniewska (pół etatu).

x x x

W ciągu r. 1977 posunęły się znacznie prace nad przebudową gmachu TNT realizowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i Pracownię Konserwacji Zabytków w Toruniu. Tempo prac nie przebiegało niestety zgodnie z uprzednimi założeniami, istnieją jednak poważne przesłanki, że w r. 1978 prace zostaną wydatnie zaawansowane.

Dla wyjaśnienia dość złożonej sytuacji finansowej Towarzystwa odbyło się wiosną spotkanie wicewojewody toruńskiego mgra Karola Szczygła z sekretarzem generalnym TNT. W wyniku tego spotkania Zarząd przy poparciu władz wojewódzkich podjął starania w Prezydium PAN o włączenie z powrotem TNT do budżetu PAN. Mimo poparcia ze strony Rady Towarzystw Naukowych PAN nie udało się dotąd zrealizować tego zamierzenia. Zarząd będzie podejmować w tej sprawie dalsze wysiłki, aby doprowadzić do stabilizacji budżetowo-wydawniczej Towarzystwa.

Na podkreślenie zasługuje pomoc naszych władz wojewódzkich w realizacji zamierzeń Towarzystwa związanych ze sprawami ochrony środowiska. Nie udało się jednak dotąd doprowadzić do końca porozumienia z władzami miasta Torunia dotyczącego sfinansowania jednotomowych "Dziejów Torunia", Zarząd jednak będzie nadal prowadził rozmowy w tej istotnej sprawie. Natomiast trzeba za -

znaczyć z uznaniem pomoc finansową udzieloną Towarzystwu ze strony wojewody bydgoskiego mgra inż. F. Lehmana w związku z drukiem "Dziejów Towarzystwa Naukowego w Toruniu". Nadal też życzyliwy jest stosunek Wydziału I i Działu Wydawnictw PAN do naszych przedsięwzięć wydawniczych, za co należy się im szczególna wdzięczność i podziękowanie.

Sekretarz Generalny TNT

Prezes TNT

(-) Prof.dr Marian Biskup

(-) Prof.dr Konrad Górski

S P R A W O Z D A N I E

Z GOSPODARKI FINANSOWEJ TOWARZYSTWA ZA ROK 1977

Towarzystwo Naukowe mieści się przejściowo w gmachu Biblioteki Wojewódzkiej i Książnicy Miejskiej w Toruniu przy ul. Słowackiego 8. Siedziba i własny gmach przy ul. Wysokiej 16 poddany został kapitalnemu remontowi i adaptacji pomieszczeń. Inwestorem jest PP Pracownia Konserwacji Zabytków w Toruniu.

Jednostką nadrzędną Towarzystwa jest Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu, udzielający nam również dotacji na działalność podstawową. Wskaźniki dyrektywne roku 1977 kształtowały się następująco:

§ 11 wynagrodzenia wynikające ze stosunku pracy	400 000,-
§ 12 wynagrodzenia różne	300 000,-
§ 18 podróże służbowe krajowe	3 000,-
przy dotacji planowanej:	949 100,-

D o c h o d y	Plan	Wykonanie
1) Saldo bankowe	200 000,-	670 704,-
2) Dotacja Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu	949 100,-	949 100,-
3) Wpływy z rozprawienia wydawnictw	150 000,-	180 262,-
4) Wpływy z usług Pracowni Mikrofilmowej	85 000,-	114 381,-
5) Inne wpływy	-	4 327,-
6) Składki członkowskie	19 000,-	28 426,-
7) Zlecenia wydawnicze:		
a) Urząd Woj. w Bydgoszczy	200 000,-	200 000,-
b) Urząd Miasta Świecia	200 000,-	200 000,-
c) Urząd Woj. w Toruniu, Wydz. Rolnictwa, Leśnictwa i Skupu	-	102 500,-
	<u>1 803 100,-</u>	<u>2 449 700,-</u>

Przekroczenie wpływów ze sprzedaży wydawnictw osiągnięliśmy dzięki szeroko rozwiniętej akcji reklamowej i intensywnym staraniom w Składnicy Księgarskiej o dalsze przyjęcie do sprzedaży komisowej "Biblioteczki Kopernikańskiej". Rezultatem były dodatkowe wpływy ze sprzedaży wspomnianej serii w wysokości 42 tys. zł.

Popularność naszej Pracowni Mikrofilmowej w zakresie świadczenia usług dla różnych odbiorców ze względu na wysoką jakość wykonywanych zleceń wpłynęła na przekroczenie planu o 29 000 zł.

W y d a t k i	Plan	Wykonanie
§ 11 Wynagrodzenia wynikające ze stosunku pracy	400 000,-	402 974,-
§ 12 Wynagrodzenia różne	300 000,-	299 917,-
§ 18 Fundusz na podróże służbowe	3 000,-	2 882,-
§ 31 Materiały i przedm. niestrawne	100 000,-	87 814,-
§ 35 Energia	45 000,-	37 291,-
§ 36 Usługi materialne	725 100,-	347 029,-
§ 37 Usługi niematerialne	30 000,-	23 064,-
§ 41 Składki ubezpieczeniowe	80 000,-	77 186,-
§ 42 Różne opłaty i składki	40 000,-	25 015,-
§ 45 Nadzwyczajne straty materialne	60 000,-	55 645,-
§ 67 Fundusz mieszkaniowy	8 000,-	5 260,-
§ 69 Fundusz socjalny	12 000,-	10 518,-
	<u>1 803 100,-</u>	<u>1 374 595,-</u>

Przekroczenie w § 11 - "Wynagrodzenia wynikające ze sto - sunku pracy" - dotyczy przysługującego pracownikom Towarzystwa zgodnie z Zarządzeniem nr 16 Ministra Pracy, Płac i Spraw So - cjalnych z dnia 26 czerwca 1976 r. § 9, 1% planowanego funduszu płac na nagrody, który wliczany był zawsze w ciężar § 15, obec - nie zgodnie z Uchwałą Rady Ministrów nr 157 z dnia 7 grudnia 1976 r. obciąża § 11.

Koszty w rozbiću na poszczególne rodzaje działalności To - warzystwa przedstawiają się następująco:

1) administracja	409 000,-	
2) biblioteka	129 000,-	
3) popularyzacja wiedzy	29 000,-	
4) badania naukowe	54 000,-	621 000,-
	<hr/>	
5) wydawnictwa	520 000,-	520 000,-
6) Pracownia Mikrofilmowa	158 000,-	158 000,-
7) koszty akcji zleconych	76 000,-	76 000,-
	<hr/>	
ogółem		1 375 000,-

Saldo "nie zakończonej produkcji własnej" wynosi na dzień 31 XII 1977 r. 235 000,-, a produkcji obcej 282 000,-.

Wartość naszych zbiorów znajdujących się w depozycie Bi - blioteki Wojewódzkiej i Książnicy Miejskiej wynosi na dzień 31 XII 1977 r. 1 618 000,- i obejmuje 54 353 woluminy.

Skarbnik TNT

(-) Doc.dr hab. Mirosław Nesterowicz

P R O T O K Ó Ł

Z POSIEDZENIA KOMISJI REWIZYJNEJ
W DNIU 16 II 1978 R.

Komisja Rewizyjna w składzie: prof.dr Melityna Gromadska - przewodnicząca, prof.dr Leonid Żytkowicz i dr Krystyna Podla - szewska - członkowie, w obecności doc.dra hab. Mirosława Nestorowicza - skarbnika TNT, dokonała w dniu 16 II 1978 r. statutowej kontroli działalności Towarzystwa.

Komisja stwierdziła, że saldo bankowe TNT na dzień 31 XII 1977 r. wynosiło 670 704 zł, a stan gotówki w kasie na dzień 16 II 1978 r. - 654,50 zł. Wyrukowo sprawdzone dowody kasowe były zgodne z zapisami w księgach.

Liczba członków Towarzystwa na koniec roku sprawozdawczego wynosiła 520 osób. Z płacaniem składek członkowskich zalegały 144 osoby. Pod tym względem nie nastąpiła więc poprawa w stosunku do roku poprzedniego. Skarbnik Towarzystwa poinformował, że do osób tych wysłano upomnienia, jednakże nie przyniosły one spodziewanego rezultatu. Wobec tego Komisja postuluje skreślenie z listy członków tych osób, które zalegają z płacaniem składek przez okres dłuższy niż 3 lata.

Księgozbiór Towarzystwa w 1977 r. powiększył się o 1 539 woluminów. Zbiory archiwalne nie uległy zmianie.

Wysokość dotacji na działalność Towarzystwa była taka sama jak w ubiegłym roku (949 100 zł).

Preliminarz budżetowy po stronie dochodów został przekroczony na skutek zwiększonego wpływu ze składek oraz wpływów ze usługi Pracowni Mikrofilmowej, z rozpowszechniania wydawnictw "Biblioteczki Kopernikańskiej" oraz dotacji z Wydziału Rolnictwa, Leśnictwa i Skupu Urzędu Wojewódzkiego na zorganizowanie sesji poświęconej ochronie środowiska, która odbędzie się w roku bieżącym. Po stronie wydatków plan nie został wykonany, głównie w paragrafie 37 (usługi niematerialne), ze względu na to, że wydawnicza pozycja "Dzieje TNT" t. 1 była fakturowana w 1978 r.

Akcja wydawnicza Towarzystwa wyraziła się opublikowaniem 14 pozycji o ogólnej objętości 195,7 arkuszy.

Akcja popularyzatorska, głównie w formie wykładów, rozwijała się pomyślnie. W porozumieniu z Kuratorium i dzięki dużej ak-

tywności doc.dra hab. Andrzeja Woszczyka akcja ta objęła również szkoły, gdzie powstały szkolne koła zainteresowań. Należy natomiast żałować, że w 1977 r. rzadziej odbywały się wieczory w ramach cyklu "Nauka i Muzyka".

W roku sprawozdawczym nie zostało zwołane zebranie ogólne członków wydziałowych dla dokonania wyboru nowych członków z powodu zgłoszenia zbyt małej liczby (4) kandydatów. Wydaje się, że na poszczególnych wydziałach jest więcej kandydatów. Niezgłoszenie ich jest prawdopodobnie wynikiem przeoczenia terminów przygotowania odpowiednich wniosków.

Komisja dokonała kontroli w czasie nieobecności dyrektora Biura i głównej księgowej (z powodu choroby), jednakże po uzyskaniu telefonicznej informacji o działalności na poszczególnych odcinkach pracy Komisja oceniła pozytywnie działalność Zarządu w roku sprawozdawczym i stawia wniosek o udzielenie Zarządowi absolutorium.

Członkowie Komisji

Przewodnicząca Komisji

(-) Prof.dr Leonid Żytkowicz

(-) Prof.dr Melityna Gromadska

(-) Dr Krystyna Podlaszewska

ZMIANY W SKŁADZIE TOWARZYSTWA

N o w i c z ł o n k o w i e z w y c z a j n i

Andrzejewski Leon, mgr, st. asystent w Instytucie Geografii PAN,
Toruń, ul. Łyskowskiego 26A n. 44.

Dziadowiec Helena, dr, st. asystent w Zakładzie Gleboznawstwa
Instytutu Biologii UMK, Toruń, ul. Mickiewicza 61 m. 23.

Gertner Barbara, mgr, Toruń, ul. Łyskowskiego 11B m. 33.

Hertel Jacek, dr, adiunkt w Zakładzie Historii Średniowiecznej
Instytutu Historii i Archiwistyki UMK, Toruń, ul. Zjedno-
czenia 151 m. 123.

Jabłoński Zbigniew, mgr, st. asystent w Instytucie Geografii PAN,
Toruń, ul. Krasieńskiego 61 m. 2.

Namysłowski Jerzy, dr inż., docent w Zakładzie Geografii Ekono-
micznej Instytutu Geografii UMK, Toruń, ul. Mickiewicza 1/3
m. 8.

Szczepanik Wiktor, mgr, st. asystent w Zakładzie Hydrografii In-
stytutu Geografii UMK, Toruń, ul. Gagarina 45, Hotel Asys-
tencki, nr 2.

Szczepkowski Jan, dr, przewodniczący Wojewódzkiej Komisji Pleno-
wania w Toruniu, Toruń, ul. Grudziądzka 84 m. 1.

Zajac Józef, dr, adiunkt w Zakładzie Historii Starożytnej Insty-
tutu Historii i Archiwistyki UMK, Toruń, ul. B. Głowackiego
14 m. 28.

Z m a r l i :

Dr Stefan Dembiński Prof. dr Marie Kołaczowska

II

SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

W Y D Z I A Ł I NAUK HISTORYCZNYCH

Posiedzenie naukowe dnia 24 V 1977 r.

Marian Biskup, Irena Janosz-Biskupowa : Akta stanów Prus Królewskich, t. VI (1512-1515).

(Wydawnictwo źródłowe przyjęte do druku w serii "Fontes TNT").

Posiedzenie naukowe dnia 13 VI 1977 r.

Jürgen Sydow (Tybinga, RFN): Stadtgeschichtsfor -
schungen in der Bundesrepublik Deutschland.

Posiedzenie naukowe dnia 4 XI 1977 r.

(wspólnie z toruńskim Oddziałem Polskiego Towarzystwa His-
torycznego)

J. B. Neveux (Strasburg, Francja): Pangermanizm w
rozwoju dziejowym.

Posiedzenie naukowe dnia 22 XI 1977 r.

Członek TNT Ryszard S u d z i ń s k i przedstawił pracę własną: Organizacja i funkcjonowanie rad narodowych w województwie pomorskim 1945-1950. Studium historyczno-prawne.

Zasadniczym celem pracy jest ukazanie, w jaki sposób przebiegała na obszarze byłego województwa pomorskiego realizacja podstawowych przeobrażeń ustrojowych ludowego państwa w pierwszym okresie jego rozwoju (1945-1950). Zadaniem publikacji jest również wyjście naprzeciw licznym postulatom badawczym, zmierzającym do zespolenia rozważań ściśle teoretycznych z badaniami nad praktyczną stroną działalności organów przedstawicielskich.

Stan dotychczasowych badań nad radami narodowymi, administracją ogólną i samorządem terytorialnym na obszarze województwa pomorskiego jest stosunkowo niewielki i merytorycznie bardzo ubogi. Wpłynęła na to zapewne specyfika tych ziem, na których proces tworzenia organów administracji i samorządu przebiegał nieco inaczej niż w centralnych, południowych czy wschodnich częściach kraju oraz znaczne rozproszenie materiałów archiwalnych, które w większości zostały uporządkowane i zinwentaryzowane dopiero w ostatnich latach.

W tej sytuacji podstawę źródłową opracowania stanowiły zbiory archiwalne, przechowywane głównie w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, a szczególnie zespoły: Urząd Wojewódzki Pomorski i Pomorska Wojewódzka Rada Narodowa. Ważną rolę w badaniach archiwalnych odegrały również inne zespoły akt przechowywanych we wspomnianym archiwum bydgoskim i jego oddziałach w Inowrocławiu i we Włocławku oraz w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Toruniu, a także w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Źródła te uzupełniły materiały proveniencji społeczno-politycznej, przechowywane w Archiwum KC PZPR w Warszawie i Archiwum KW PZPR w Bydgoszczy. Wiele cennego materiału informacyjnego na temat rzeczywistej działalności rad dostarczyło czasopismo "Rada Narodowa". Nieodzowne stało się również wykorzystanie wielu źródeł drukowanych (np. Dziennik Ustaw RP, Monitor Polski, Pomorski Dziennik Wojewódzki) oraz prasy pomorskiej (szczególnie "Robotnik Pomorski", "Trybuna Pomorska" i "Słowo Pomorskie").

Ze względu na to, że cezury odnoszące się do historii politycznej pierwszych lat Polski Ludowej nie pokrywają się na ogół z przemianami dotyczącymi organizacji i funkcjonowania organów administracji, rad narodowych i samorządu terytorialnego, przyjęto problemowy układ opracowania, dzieląc go na sześć zasadniczych rozdziałów.

W rozdziale I przedstawiono rozważania teoretyczne nad systemem rad narodowych w Polsce w latach 1944-1950, wykorzystując literaturę wypracowaną przez naukę historyczno-prawną, przy czym uwzględniono zarówno opracowania wcześniejsze, jak i prace najnowsze.

Ponieważ organy władzy i administracji powstawały na Pomorzu w bardzo specyficznych warunkach, które pod wieloma względami znacznie różniły się od warunków w pozostałych regionach Polski, przeto w rozdziale II nieodzowne stało się dokonanie krótkiej charakterystyki ziem województwa pomorskiego, z uwzględnieniem ich specyfiki. Omówiono również pokrótce podział terytorialno-administracyjny omawianego województwa, który oczywiście stanowić musiał punkt wyjścia szczegółowych badań nad funkcjonowaniem poszczególnych organów administracji terytorialnej.

W rozdziale III przedstawiono proces konstytuowania się rad narodowych po wyzwoleniu województwa pomorskiego w 1945 r., a następnie ich weryfikacji, która trwała w zasadzie do połowy 1946 r. Nieco uwagi poświęcono również strukturze wewnętrznej organów pomocniczych rad, ich regulaminom itp.

W rozdziale IV dokonano szczegółowej analizy składu osobowego, społeczno-zawodowego i politycznego rad narodowych, przy czym rozrózniono dwa etapy kształtowania się tego składu: pierwszy od początku 1945 r. do połowy 1948 r. i drugi, związany ze zmianami - dodajmy, nie zawsze słusznymi - które miały na celu oczyścić rady z "elementów przypadkowych" i wyrównać dysproporcje istniejące w ich składzie. Dokonano również analizy radnych pod względem kwalifikacji zawodowych.

Kolejny rozdział V pokazuje funkcjonowanie rad narodowych na posiedzeniach plenarnych oraz poprzez swoje organy - prezydium i komisje, przy czym omówiono aktywność rad i ich członków, działalność i aktywność prezydiów i różnego rodzaju komisji stałych i nadzwyczajnych.

Głównym celem rozdziału IV było przeanalizowanie zagadnienia udziału terenowych organów przedstawicielskich w życiu pu-

blicznym, czyli udziału mas ludowych w wykonywaniu zadań społecznych, politycznych, gospodarczych i kulturalnych swojego terenu oraz ukazanie praktycznej realizacji ich podstawowych uprawnień. Pokazano także udział rad narodowych w różnego rodzaju akcjach o znaczeniu lokalnym i ogólnopolskim. Przedmiotem zainteresowania w tym rozdziale było również zbadanie, czy i w jakim stopniu rady narodowe spełniały postulaty socjalistycznej demokracji w zakresie sprawowania kierowniczej roli wobec innych organów istniejących i funkcjonujących w terenie.

Część merytoryczną rozprawy zamyka zakończenie, w którym dokonano ogólnej oceny funkcjonowania systemu rad narodowych w województwie pomorskim na tle ogólnopolskim w latach 1945-1950 oraz nawiązano do zmian przeprowadzonych w tym systemie w latach 1972/73-1975. Ocena ta potwierdza na ogół dotychczasowe rozważania teoretyczne o dominującej pozycji organów administracji ogólnej w terenie i słabości rad narodowych, które w praktyce nie wykorzystywały przysługujących im ustawowych uprawnień, przede wszystkim w zakresie kontroli społecznej, wskutek czego praca organów przedstawicielskich koncentrowała się głównie na odcinku samorządowym, autorytet zaś, jakim cieszyli się w dalszym ciągu szefowie administracji ogólnej, był podstawowym czynnikiem kształtującym w praktyce stosunki między nimi a radami narodowymi.

(Praca przewidziana do druku w "Rocznikach TNT").

Posiedzenie naukowe dnia 28 XI 1977 r.

(wspólnie z Instytutem Historii i Archiwistyki UMK)

Helmut F r e i w a l d (Oldenburg, RFN): Forschungen zu den geheimen Beziehungen des Deutschen Ordens in das Herzogtum Preussen.

Posiedzenie naukowe dnia 5 XII 1977 r.

Manfred H e l l m a n (Münster, RFN): Preussen und Livland in der Politik des Deutschen Ordens.

POSIEDZENIA KOMISJI HISTORYCZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 23 VI 1977 r.

Andrzej M i e t z : Program badań inskrypcji na Kujawach i w ziemi dobrzyńskiej w świetle ogólnopolskich studiów nad średniowieczną i nowożytną epigrafiką do 1800 r.

Problematyka polskiej epigrafiki zajmuje od kilku lat po - czesne miejsce w badaniach historycznych. Najobszerniejszy przegląd polskiej epigrafiki, niejako zapoczątkowujący kompleksowe studia historyków nad inskrypcjami, dał Władysław Semko - wicz w swojej "Paleografii łacińskiej". Poczynione tutaj cenne uwagi o piśmie epigraficznym zaledwie w niewielkim stopniu wy - pełniają istniejącą lukę w studiach nad historią pisma. Istnie - je potrzeba bardziej wnikliwych badań, zwłaszcza w zakresie wspólnych cech wiążących pismo epigraficzne z pismem kodeksowym i drukowym.

Inicjatorem badań ogólnopolskich i autorem programu badań jest Józef Szymański, kierownik naukowy tematu w międzyresortowym problemie "Pomniki kultury - źródłem świadomości narodu". Program powstał w Instytucie Historii Uniwersytetu Śląskiego, a dalsze prace połączone z realizacją programu przeniesione zosta - ły w 1976 r. do Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Skłodow - skiej-Curie w Lublinie. Program zakłada systematyczne inwenta - ryzowanie, odczytywanie i opracowywanie edytorskie źródeł epi - graficznych powstałych przed 1800 r.

Bydgoskie Towarzystwo Naukowe włączyło się w nurt prac ogólnopolskich, powołując zespół do badań epigrafiki Kujaw i ziemi dobrzyńskiej pod kierunkiem naukowym Kazimierza Jasiń - skiego. Sformułowany został własny program badań, różniący się zasadniczo od programu "lubelskiego". Istota różnicy polega na określeniu zadań i zakresu epigrafiki, a także wiążących się z tym zasad edytorskich.

W programie "lubelskim" za źródło epigraficzne przyjmuje się inskrypcje wykonane w materiale twardym lub miękim bez uży - cia pióra w jego formach historycznych. Sformułowana przez nas definicja uważa za źródło epigraficzne wszelkie inskrypcje po - wstałe w wyniku celowej działalności gospodarczej, kulturalnej,

politycznej i kulturowej wykonane techniką mechaniczną, jak rytowanie, kucie, grawerowanie, rysowanie i wycinanie w metalu, drewnie, kamieniu, kości, szkłe, wszelkich minerałach i tworzywach sztucznych oraz naturalnych, jak skóra i tkanina impregnowana.

Zespół obejmuje zasięgiem swych badań ziemie koronne województwa inowrocławskiego, brzesko-kujawskiego i ziemi dobrzyńskiej. Program zakłada systematyczne i kompleksowe studia nad inskrypcjami powstałymi przed 1800 r. Badaniami objęto, nie licząc prywatnych gospodarstw rolnych, około 1000 obiektów. We wstępnym rekonesansie pomocą służą dokumentacje toruńskiej Pracowni Konserwacji Zabytków oraz Muzeum Etnograficznego.

Przy opracowywaniu karty inwentarzowej zespół wziął pod uwagę zasięg i zakres badań. Karta inwentarzowa sporządzana jest dla określonej jednostki inwentarzowej, którą stanowi pole wypełnione inskrypcją.

Źródła epigraficzne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej będą ogłoszone drukiem w jednym z kolejnych tomów "Corpus Inscriptionum Poloniarum". Nasz zespół przewiduje uwzględnienie aktualnie opracowywanej instrukcji wydawniczej dla źródeł epigraficznych. Proponowane przez nas uwagi do projektu instrukcji dotyczą zastąpienia układu geograficznego układem chronologicznym, uzupełnionym indeksem miejscowości, wykazem wykonawców inskrypcji oraz przewodnikiem topograficznym.

Posiedzenie naukowe dnia 7 XII 1977 r.

Kezimierz J a s i ń s k i : Studia nad genealogią pierwszych Piastów (do końca XII w.).

Autor przedstawił problemy związane z przygotowaniem przez niego czwartego tomu "Rodowodu Piastów", który swoim zakresem obejmie Piastów do końca XII w. Ich genealogię opracował dokładnie Oswald Balzer w swym pomnikowym dziele pt. "Genealogie Piastów", Kraków 1895, tabl. I-III oraz s. 1-192. Dzieło Balzera mimo swej monumentalności wymaga obecnie - po upływie przeszło osiemdziesięciu lat - wielu sprostowań i uzupełnień. Autor, który w latach 1973-1977 opublikował w trzech tomach genealogię Piastów śląskich, pominiętych całkowicie przez O. Balzera, od dłuższego już czasu przygotowuje nowe opracowanie ge -

nealogii Piastów pozaśląskich. Będą im poświęcone tomy IV i V "Rodowodu Piastów". Stan zaawansowania tomu IV jest już bardzo znaczny. Zebrano całkowicie źródła i literaturę i ustalono w 90% fakty genealogiczne dotyczące pierwszych Piastów. Tom IV "Rodowodu" będzie zawierał około 50% wyników identycznych z "Genealogią Piastów" O. Balzera. Nie oznacza to jednak mechanicznego przejęcia przez autora rezultatów badań Balzera, które w każdym szczególe sprawdzono. Bardzo często ustalenie jego zostały potwierdzone poprzez wykorzystanie nie znanych Balzerowi źródeł. Szczególnie wymownego przykładu dostarcza tu data dzienna śmierci Ryczezy, żony Mieszka II, którą O. Balzer ustalił trafnie na 21 III, opierając się w tym względzie jedynie na dwóch nekrologach. Tymczasem powyższą datę poświadczą co najmniej 6 nekrologów. Okazuje się więc, że śmierć Ryczezy odbiła się szerokim echem we współczesnej historiografii, zwłaszcza w źródłach typu obituarnego. W niejednym wypadku poszukiwanla autora wykazują, że niektóre rezultaty badań O. Balzera zostały niesłusznie zakwestionowane (a w konsekwencji i zarzucone) przez późniejszą literaturę.

Pozostałe 50% ustaleń autora stanowi sprostowanie wyników badań O. Balzera. Chodzi tu zarówno o własne ustalenia, jak i sprostowania i uzupełnienia wniesione przez literaturę historyczną, która ukazała się po 1895 r. Należy tu wymienić przede wszystkim S. Łagunę i S. Kętrzyńskiego, którzy wnieśli stosunkowo najwięcej poprawek do badań O. Balzera.

Tom IV będzie zawierał szeroko rozbudowany wstęp, niejako wspólny dla dwóch ostatnich (IV i V) tomów "Rodowodu Piastów". Autor zamierza szczególnie dużo miejsca poświęcić omówieniu dotychczasowego stanu badań, zwłaszcza wielokrotnie już wymienianemu dziełu O. Balzera, "Genealogii Piastów". O zaletach tego znakomitego dzieła wypowiedziała się już często, zawsze z najwyższym uznaniem (z jednym tylko wyjątkiem, mianowicie O. Forst Bataglii), dotychczasowa literatura historyczna, zarówno polska jak i obca. Zdanem autora za mało dotychczas podkreślano aspekt źródłoznawczy "Genealogii Piastów". Na najwyższe uznanie zasługuje dokonana przez O. Balzera krytyka wiadomości genealogicznych, zawartych w "Historii" Długosza. Krytyka ta nie tylko usunęła mnóstwo pomyłek i nieścisłości, lecz stanowi zarazem niezrównany przykład analizy wszelkich informacji Długosza, nie potwierdzonych przez zachowane do naszych czasów źródła (problem

źródeł zaginionych oraz amplifikacji Długosza). Wstęp do tomu IV będzie również omawiał dzieje powstawania "Genealogii Piastów", głównie na podstawie nie opublikowanych fragmentów korespondencji O. Balzera, znajdującej się w zbiorach Ossolineum.

W drugiej części referatu autor omówił, jako jeden z przykładów przywrócenia ustaleń badawczych Balzera, sprawę daty rocznej urodzin Bolesława Krzywoustego i daty rocznej śmierci jego matki, Judyty czeskiej. O Balzer ustalił datę urodzin Bolesława Krzywoustego na 20 VIII 1086 r., natomiast śmierć Judyty na 25 XII tego roku. Wyniki te zakwestionował w 1936 r. K. Maleczyński, który starał się wykazać (pozostając w obu wypadkach przy tych samych datach dziennych), że urodziny Krzywoustego i śmierć jego matki nastąpiły już w 1085 r. "Poprawki" K. Maleczyńskiego zostały zaakceptowane przez literaturę historyczną dość powszechnie. Przy ustaleniach O. Balzera pozostali jedynie ci badacze, których uwagi uszła niewielka rozmiarami rozprawka K. Maleczyńskiego (Kwart. Hist., t. 50, s. 442-445). W każdym razie nikt dotychczas nie zakwestionował wspomnianego poglądu K. Maleczyńskiego. Rozbieżności w dacie rocznej śmierci Judyty są o tyle uzasadnione, że źródła polskie podają rok 1086, natomiast kronikarz czeski Kosmas - 1085 r. Ponieważ data dzienna śmierci Judyty - 25 XII - nie ulega wątpliwości, K. Maleczyński starał się rozbieżności źródeł pogodzić w ten sposób, iż przyjął jako moment wyjaśniający zastosowanie w źródłach różnego datowania początku roku. Jego zdaniem Kosmas stosował w swej kronice obowiązującą i dziś datę początku roku (styl a circumcissione = od 1 stycznia), gdy tymczasem źródło polskie (Rocznik kapitulny krekowski) liczyło początek roku od Bożego Narodzenia (styl a nativitate = od 25 XII). Jakkolwiek teza o stosowaniu przez wymienione źródła różnych początków roku wydaje się słuszna, jednakże nie tłumaczy ona w tym wypadku sprawy oznaczenia przez te źródła różnych dat rocznych. Otóż okazuje się, że źródła polskie (i nie tylko polskie, np. nekrolog opactwa w Saint Gilles) zanotowały śmierć Judyty pod dniem 24 grudnia, który nie rozpoczął jeszcze nowego roku według stylu a nativitate (różnica między wymienionymi stylami dotyczy wyłącznie dni od 25 do 31 XII). Według dzisiejszej rachuby czasu śmierć Judyty nastąpiła 25 XII (w kilka godzin po północy), jednakże źródła polskie, zgodnie z przeważającym wówczas zwyczajem, zaliczyły noc z 24 na 25 XII do dnia poprzedniego. Data roczna 1085 w kronice Kosmаса nie

znajduje zatem wytłuczenia w tym, że zastosował on inny początek roku, lecz jest po prostu pomyłką wynikłą z faktu, że śmierć Judyty zanotował Kosmas dopiero w kilkadziesiąt lat później, około 1120 r. Dodać jeszcze należy, że K. Maleczyński zbyt nisko ocenił wiarygodność Rocznika kapituły krakowskiej. Zdaniem autora rok 1086 jako data roczna urodzin Bolesława Krzywoustego i śmierci Judyty nie budzi najmniejszych wątpliwości, a tym samym należy pozostać przy ustaleniach O. Balzera.

W Y D Z I A Ł I I

FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNY

Posiedzenie naukowe dnia 3 XII 1977 r.

Członek Wydziału Artur Hutnikiewicz przedstawił pracę Wojciecha Gutowskiego: Świat poetycki Tadeusza Micińskiego (symbol - mit - światopogląd).

Rozprawa niniejsza zawiera interpretację twórczości Tadeusza Micińskiego (liryki, dramatu, powieści, prozy nowelistycznej, publicystyki). Główny cel badawczy polega na ustaleniu wzajemnych powiązań między światem przedstawionym (formami wyobraźni poetyckiej, strukturą narracji powieściowej, konstrukcją dramatów) a wyrażonym przez formy literackie światopoglądem. Zamiarów uzasadnia posługiwanie się trzema wspomnianymi kategoriami.

Rozdział pierwszy ("Świat zdruzgotany") przynosi rekonstrukcję oryginalnej, literackiej diagnozy kryzysu antypozytywistycznego. Miciński, odrzucając pozytywistyczną koncepcję człowieka, będąc również zdecydowanym przeciwnikiem "filozofii pesymizmu" posługuje się alogiczną, wieloznaczną wizją senną i symbolicznymi ekwiwalentami szaleństwa, obłądu, w celu ukazania głębokiego kryzysu, regresu psychicznego i moralnego człowieka przełomu wieków. Buduje skomplikowane "pejzaże wewnętrzne", obiektywizujące treści podświadomości zbiorowej. Kluczowe obrazy tych pejzaży - pustynie i stopy wypełnione zamarłą przyrodą,

symbole architektoniczne (rozpadające się lub służące jako więzienia: świątynie, miasta, zamki, domy), obrazy bagien, błot i burzliwego morza tworzą jednolitą, katastroficzną "wizję tragiczną" (termin N. Frye'a). Powyższe obrazy zawierają negatywną interpretację symboli chrześcijaństwa i innych "wielkich religii", nawiązują zaś do nieortodoksyjnej gnozy, wizyjnej wyobraźni Króla-Ducha i literatury europejskiej późnego romantyzmu (Rimbaud, Poe, Lautreamont, Villiers de l'Isle). Poeta, zastępując marzenie koszmarem, tworzy mityczny "negatyw świata", obraz permanentnego rozkładu. Tak jednolita struktura wyobraźni, interpretowana tu za pomocą aparatury psychologii analitycznej C. G. Junga i metod mitograficznych, zmodyfikowała formę wszystkich gatunków literackich. Największą spójność nadała liryce. Spowodowała demonizację podmiotu lirycznego, którego wzorcem głównym pozostał Lucyfer, inne zaś postacie pełnią wobec niego funkcję hipostaz, symboli-masek. Obecność "wizji tragicznej" w liryce zaważyła na przemieszaniu różnych odmian paradoksu poetyckiego (oksymoron, symbolika "rozdarcia", obraz pozornie pogodzonych sprzeczności), lecz równocześnie zdecydowała o ograniczeniu języka w zakresie leksyki i składni do form tzw. wysokiego stylu. Jednolita wyobraźnia poetycka zdeorganizowała konwencjonalne formy powieści i dramatu. Nie wprowadziła jednak chaosu i bałaganu, lecz oryginalnie określiła symboliczną dwuwarstwowość tekstów: pozwoliła odróżnić plany egzo- i ezoteryczny, jawny, realistyczny i ukryty, tajemniczy, wieloznaczny. Dotyczy to zarówno konstrukcji postaci i narracji w powieściach, jak i związków między motywacją historyczną a metafizyczną w dramatach.

Równoległe do "wizji tragicznej", pełniącej funkcję diagnostyczną wobec kryzysu kultury, Miciński konstruował mityczne projekty odrodzenia, mające pełnić zadania terapii indywidualnej i społecznej, podobnie jak dzieła romantyków. Druga część pracy ("Drogi reintegracji") podejmuje analizę mitów reintegrującej przemiany. Najłatwiejsze, ale i najmniej literacko wartościowe okazały się bezpośrednio przywołania rytu odrodzenia, nawiązujące do mitologii roślinnej wegetacji i symboliki zmartwychwstania. Natomiast dzieła najdojrzałe prezentują różnorodnie fabularyzowane wersje reintegracji. W liryce i prozie poetyckiej próby przemiany zostały przedstawione w formie introwertycznej, skomplikowanej psychomachii, przypominającej proces

indywidualności C. G. Junga. Poeta sugeruje, iż nieodzownym warunkiem, który pozwoli urzeczywistnić wzorzec człowieka heroicznego, jest osiągnięcie jedności przeciwieństw (coincidentia oppositorum). Szczególnie ulubionymi przykładami jedności przeciwieństw są tu: synteza dobra i zła (Lucyfera i Emanuela) oraz symbolika mitycznego małżeństwa (hierogamii). Miciński łączy i w oparciu o tradycje polskiego romantyzmu i XIX-wiecznego ezoteryzmu swoim przekształca poglądy neoplatonickie, gnostyczne, doświadczenia mistyczne różnych religii. Pełną realizację mitu reintegracji przynoszą powieści, które określam jako preekspresjonistyczne powieści wychowawcze. Zarówno czasoprzestrzeń artystyczną, jak i wszelkie związki międzypersonalne inicjacyjnego procesu podlegają mitologizacji, a treści przekazywane przez odwołanie do mitów układają się w repertuar nowych wzorów osobowych, które nawiązują do tradycji wallenrodzkiej, lucyferyczno-prometejskiej oraz aktualizują mit "człowieka faustycznego".

Interpretacja symboli i mitów projektujących odnowę kultury odsłania zasadniczą antynomiczną regułę świata poetyckiego. Całą twórczość Micińskiego charakteryzują dwie przeciwstawne, lecz wzajemnie zespolone metody konstrukcyjne: poszukiwanie symbolicznego, indywidualnego wyrazu dla tego, co nieswiadome, dla nowych treści, oraz alegoryczno-figuralna ilustracja idei. W aspekcie światopoglądowym powyższemu przeciwieństwu odpowiada konflikt między postawą nonkonformistyczną, humanistyczną, "otwartą" a postawą autorytarną, "zamkniętą". Opisowi funkcjonowania tej zasadniczej opozycji poświęcono ostatni rozdział ("Omnis Homo"). Miciński reprezentuje religijność bezwyznaniową, obcą wszelkiej ortodoksji, jak również wrogą ówczesnemu ateizmowi. Lecz równocześnie niejednokrotnie traktuje instrumentalnie doświadczenie religijne, podporządkowując "swobodę ducha" aktualnym interesom narodu i społeczeństwa. Podejmując problematykę narodową łączy wątki mesjanistyczne z pozytywistycznymi. Negatywnie ocenia programy socjalistyczne i endeckie, zbliża się do koncepcji "swobodnej teokracji" Włodzimierza Sołowiowa, która szczególnie odpowiada mitycznemu obrazowi jedności przeciwieństw. Konstruuje dwie, biegunowo odmienne, utopie: tworzy koncepcję totalitarnej wspólnoty aryjskiej, w której obrębie Polsce przypadnie rola pośrednika kulturowego między Orientem a Zachodem, oraz postuluje duchową przemianę, zastępującą odzyskanie niezawisłości politycznej. Podobnie najpojemniejsza kategoria świata

topoglądu "Życie", sugeruje treści egzystencjalne i personalistyczne, koresponduje z myślą romantyczną, filozofią Diltheya i Bergsona, lecz równocześnie postępowanie "magów" czy enuncjacje publicystyczne akcentują wartość aspektów niszczycielskich, nawiązują do nietzscheańskiej "moralności panów".

Wbrew przekonaniom o chaosie, wbrew poglądom podkreślają - cym jedynie wartość liryki lub niektórych dramatów niniejsza rozprawa ukazuje koherentny świat poetycki, którego porządek nie wynika wszakże z aksjomatycznie przyjętej harmonii, lecz określa go dynamiczna struktura wzajemnie powiązanych (i współzależnych) przeciwieństw.

Członek Wydziału Jerzy S p e i n a przedstawił pracę Jana B e ł k o t a : Od "Adama Grywałda" do "Nieba i ziemi". O prozie Tadeusza Brezy z lat 1932-1950.

W wypowiedziach wielu krytyków Breza jawił się często jako autor jednego utworu, najpierw mówiło się o "Murach Jerycha", później o "Spiżowej bramie" lub "Urzędzie". Pomijano nie tylko wcześniejszą twórczość, ale również fakt, że całe to pisanie, a zwłaszcza wstępna jego faza, stanowi zwartą artystycznie i problemowo całość. Zadaniem referowanej pracy jest właśnie ukazanie elementów łączących i różnicujących utwory Brezy powstałe w latach 1932-1950, a zwłaszcza powieści "Adam Grywałd" (1936), "Zawiść" (wydana w roku 1973, ale napisaną w latach trzydziestych) oraz dylogię "Mury Jerycha" (1946) i "Niebo i ziemię" (1949-1950).

Praca składa się z czterech zasadniczych rozdziałów oraz wstępu i zakończenia. Rozdział pierwszy: "Próba światopoglądu" charakteryzuje wczesną nowelistykę Brezy, sprawozdania sądowe oraz wystąpienia krytycznoliterackie pisarza. Skromna ilościowo nowelistyka, pochodząca z lat 1932-1934, nie ma szczególnych walorów artystycznych, formułuje jednak wstępnie, najczęściej w sposób lakoniczny, szkicowy, problematykę psychologiczną odtąd stale obecną w analizowanej fazie twórczości Brezy.

Wiele istotnego materiału do charakterystyki światopoglądu pisarskiego autora "Grywałda" dostarczają wypowiedzi krytycznoliterackie pochodzące z lat 1933-1949, okazjonalnie tylko odnotowywane przez komentatorów tej twórczości. Recenzje i eseje

Breza cechuje duża pisarska samoświadomość oraz zastanawiająca trwałość, stabilność głównych założeń dotyczących funkcji i zadań literatury i obowiązków pisarza. Breza jako krytyk uwrażliwiony był na kwestie warsztatu pisarskiego i sprawy narzędzi poznawczych literatury. Opowiadał się po stronie literatury badającej człowieka, penetrującej jego duchowe tajemnice - intymne zakamarki ludzkiej psychiki, literatury - jak określał - "świadającej człowieka". Najwyżej cenił powieść psychologiczną, lecz tylko taką, która od obserwacji "egzotyki środowiska" przechodzi do tropienia swoistości psychologicznych, aby dotrzeć w końcu do najbardziej trwałych, elementarnych prawd o istocie ludzkiej psychiki, o źródłach działań człowieka. W analizowanej tu fazie twórczości Breza z różnym powodzeniem realizował tak nakreślony model powieści psychologicznej - poznawczym funkcjom literatury przyznając najwyższą rangę.

Widać to wyraźnie już w debiutanckiej powieści "Adam Grywałd", której poświęcono następny rozdział pracy. Właśnie "Grywałd" miał być pierwszą realizacją Brezowskiej koncepcji powieści psychologicznej, przedzierającej się przez środowiskowe i psychologiczne okoliczności do fundamentalnych prawd o źródłach ludzkich emocji i działań. Ujawniając determinanty najintymniejszych doznań i zachowań, m.in. w sferze erotyki i jej rozmaitych dewiencji, realizuje Breza antynaturalistyczną i antybiologiczną koncepcję człowieka, charakterystyczną dla całej jego twórczości.

Szczegółowa analiza wykazuje, iż "Adam Grywałd" nie jest powieścią psychologiczną, osią konstrukcyjną nie są bowiem dzieje tytułowego bohatera, lecz okoliczności i metody gromadzenia o nim wiedzy przez narratora - uczestnika powieściowych zdarzeń. "Grywałd" jest zatem powieścią intelektualną, rozwijającą refleksje nad narzędziami poznawczymi literatury. Na jej kształcie narracyjnym zaważyły konsekwencje filozoficznych koncepcji neopozytywizmu.

Przykład właściwej powieści psychologicznej stanowi natomiast "Zawiść", której poświęcono rozdział trzeci; problematyka, jak i jej artystyczne ukształtowanie pozwalają zaliczyć ten utwór do międzywojennego psychologizmu, zwłaszcza tego nurtu, który koncentrował się na monografiach poszczególnych uczuć, np. zazdrości ("Zazdrość i medycyna" M. Choromańskiego) lub niemiłości ("Szczury" A. Rudnickiego). Breza nie ogranicza się jed -

nak do refleksji nad psychospołecznymi determinacjami zawiści i jej destrukcyjnym działaniem, zastanawia się również nad sposobami jej literackiej ekspresji; pisarz nie tylko analizuje ciekawe zjawisko psychologiczne, ale stara się nadać powieści taką formę, aby samą swą strukturą: rytmem narracji, uwarstwieniem czasu, porządkiem kompozycyjnym współtworzyła obraz zawiści, a zarazem odsłaniała trudności w wysłowieniu tego skomplikowanego i niszczącego uczucia.

Bogate doświadczenia z analiz psychologicznych przeniósł pisarz do dylogii o sytuacji politycznej końca lat trzydziestych. Była to jednak psychologia bardziej sfunkcjonalizowana, współdziałająca w konstruowaniu wielostopniowej motywacji działań ludzi wpisanych - po raz pierwszy w twórczości Brezy - w ramy historii i losu zbiorowego. Bogata materia dylogii ogniskuje się wokół trzech zasadniczych problemów: źródeł tendencji faszystujących w niektórych kręgach sanacji, sytuacji części młodej inteligencji z pokolenia pisarza i wreszcie wokół motywów i sposobów powstawania politycznych decyzji.

Najwięcej uwagi w rozdziale ostatnim, poświęconym dylogii, skupiono na Brezowskiej dialektyce idei i czynu. Polityka w tym ujęciu nie polega na realizacji idei czy namętności - jak w powieściach Kadena Bandrowskiego - jest natomiast rezultatem przeplatania się uwarunkowań publicznych (społecznych) i prywatnych, socjologicznych i psychologicznych. Pisarz ukazuje więc wielokierunkową zależność psychologii i polityki, dlatego zgodnie z trafnym sformułowaniem K. Wyki można określić dylogię jako powieść psychologiczną o ludziach polityki, przy czym Brezę interesują nie tyle czyny i fakty, ile raczej ich motywy, owe "polityczne pasje i przymusy", pokazuje więc moment narodzin politycznych decyzji, rezygnując z charakterystyki ich późniejszej realizacji. Stąd swoista bezzdarzeniowość dylogii, układ synchroniczny poszczególnych wątków, porządek analizy strukturalnej - by przywołać określenie M. Głowińskiego - której podporządkowane zostały kompozycja, kształt narracyjny, a także styl, zwłaszcza w "Murach Jerycha".

POSIEDZENIA KOMISJI FILOLOGICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 25 III 1977 r.

Bronisław N a d o l s k i : Pobył humanisty śląskiego Melchiora Laubana w Gdańsku.

Spośród kilkunastu humanistów śląskich, którzy czasowo lub na stałe przenieśli się na Pomorze Gdańskie i przyczynili się tam do ugruntowania odrodzenia, niesłusznie zapomniano całkiem o Melchiorze Laubanie (1567-1633), poecie uwieńczonym (poeta laureatus), rodem ze Szprotawy. Był to wychowanek Wittenbergii, potem uniwersytetu heidelberskiego, gdzie przystał do kalwinizmu i wyrósł już wówczas na znakomitego poetę. Wrócił potem do rodzinnej Szprotawy, kierował tamtejszą szkołą, by z kolei otrzymać konrektorstwo w głośnym gimnazjum w Złotorii. Wiosną 1605 r. zaproszony został nieoczekiwanie przez filozofa gdańskiego Bartłomieja Keckermanna na stanowisko konrektora i pierwszego filologa w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, w związku z czym przyjaciele złożyli mu serdeczne gratulacje, podkreślając niezwykłość tego awansu. Nowe swe zajęcia pełnił on tutaj od końca 1605 r. do lata 1614, z przerwą kilkuletnią, kiedy, nie zrywając z Gdańskiem, powrócił na Śląsk, by później od połowy r. 1614 aż do końca kwietnia 1633 (do śmierci) pełnić tam obowiązki rektora książęcego gimnazjum w Brzegu.

O jego szkolnych zajęciach w Gdańsku nie jesteśmy dokładnie poinformowani, nie drukowano bowiem wówczas programów nauk w gimnazjum. Ale z rękopiśmiennego "Typus praelectionum Dantiscani Gymnasii ad annum 1606 et 1607" wiemy, że przerabiał on wtedy "Orationes Olynthicas Demosthenis", uczył gramatyki greckiej przy lekturze nie wymienionego dzieła Plutarcha, miał poza tym zajęcia z poetyki i retoryki, odnotowane jako Poetica, Exercitationes poeticae, Partitiones oratoriae, Exercitationes oratoriae, "De oratore" Cyserona. Zapowiadał około tego czasu opracowanie "Tabulae analyticae in Odas Horatii", również "Index philologicus lyricorum veterum omnium", ale do prac tych najwidoczniej nie doszło. Ogłosił natomiast w r. 1611 "Etymologiae verborum Graecorum libri duo", które najpewniej były przedmiotem nauczania w Gdańsku, gdyż dodano w tytule, że były one "me-

thodo accuratiore plenius conformati et studiosis Graecae linguae extra ordinem propositi in Gymnasio Dantiscano". Komentował chyba także antyczne epejeje, "Odysseę" i "Eneidę", bo ogłosił z tego drukiem prace analityczne. W r. 1612 prowadził dysputację z jednym ze swych uczniów gdańskich na temat "De oratoriae definitione, objecto et partibus". Z myślą o szkole wydał w roku następnym "Hymnodosiae scaenicae ad primos quindecim psalmos Davidis".

Był jednak w swoim żywiole, gdy uprawiał poezję. Już w r. 1603 zanosilo się na Śląsku na jej pełne wydanie drukiem, bo wiersze adresowane do różnych odbiorców przeważnie przesyłał w rękopisie. Teraz po przybyciu do Gdańska postarał się w r. 1607 o pełne wydanie całego swego poetyckiego dorobku. Edycja ta pt. "Musa lyrica" wyszła nakładem bibliopoli gdańskiego Baltazara Andreae w oficynie wdowy po Wilhelmie Guilmotanie i objęła na 412 stronicach zbiór ód w czterech księgach, przeważnie z czasów śląskich, łącznie 72 utwory, dalej 74 parodie literackie w trzech księgach, 18 carmina phalauca w jednej księdze, wreszcie około 40 carmina adoptiva, utworów blisko dwudziestu przyjaciół, pisanych w różnych okazjach życia Laubana, w tym wiele przy rozstaniu się poety ze Śląskiem i wyjeździe do Gdańska. Lektura tej "Musa lyrica" przekonuje, jak szeroko rozpowszechniona była poezja w kołach inteligencji śląskiej, w różnych tamtejszych miastach i miasteczkach. Lauban pisał tych wierszy wiele, obsypywał nimi swych przyjaciół i znajomych, szczególnie odkąd został poetą uwieńczonym i uznany został za pierwszą gwiazdę w literaturze śląskiej. Poczul wtedy jakiś wielki przypływ sił twórczych. Pisał dość trudno, pomawiano go nawet o jakąś Germana latinitas, wytykano nierówność (inaequalitas) pióra, widziano jakąś starawość jego łaciny (antiquitas), z czym on sam się nie zgadzał. Na dowód, że się posługuje łaciną klasyczną, powołał się na swoje parodie literackie, brane z Horacjusza, Katulle i Marcjalisa, wyznawał, że od dziecka zabiegał o to, by pisać jasno ("ego perspicuae dictionis a primis annis studiosissimus exstiti").

Nas interesują utwory, które się najpóźniej dostały do "Musa lyrica", związane z Gdańskiem i przeważnie zawarte w czwartej księdze "Ód", nazwanej "Mele Dantiscana". Jest tu przepiękna oda IV 1 "At, at morendo quid facimus", gdzie poeta z przejęciem odtworzył ostatnie chwile przy pożegnaniu Szprotawy, zie-

mi śląskiej i przyjaciół. Równie piękna jest oda IV 2 "Mercuri, legate celer decorum", pomyślana jako hodoeporicon, z oddaniem się w opiekę Merkuremu, bogu podróżników, i z dokładnie podaną marszrutą ze Śląska do Gdańska. Oda IV 3 "Ergo itere absoluto" to już powitanie Gdańska podczas pierwszego do niego przybycia oraz wrażenia z zetknięcia się z nowym ośrodkiem, z zapowiedzią opiewania jego piękności, jego mieszkańców. Pierwszym człowiekiem, przed którym poeta chyli czoło w odzie IV 4 "Formosa quamvis moenia et arcium", to głośny filozof gdański Bartłomiej Keckermann. Jemu zawdzięczał zaproszenie do przeniesienia się na Pomorze, za jego poparciem wyszły do niego wiosną 1605 r. epistolae vocatoriae. Kolejna oda IV 5 "Sane acris ardor, sponse, cupidine" ukazuje nam już poetę w gronie nowych gdańskich przyjaciół, na ślubie sekretarza gdańskiego Marcina Rubaka, gdzie się zebrało dostojne grono gości wśród najmiłszej biesiadnej atmosfery. Inne epitalamium to oda IV 6 "Agendum sponsae hodiernae quod honor" na ślub Pawła Truncciusa, które na odmianę pozwoliło poecie zwrócić uwagę na piękność oblubienicy. Nieoczekiwana nuta przeniknęła do ody IV 7 "Lismane, sacras quae modo plurimos", gdzie się poeta zwrócił do scholarchy i radnego gdańskiego Jerzego Lismanina o zeżegnanie jakichś sporów religijnych w mieście. Oda IV 8 "Keckermanne, sophorum addite mitibus" daje wyraz znaczeniu głośnych dysputacji tego uczonego w Gimnazjum Gdańskim, którymi się on rzeczywiście wyróżniał na polu oratorskim. Aż dwie kolejne ody skierowane zostały do burgrabiego gdańskiego Gerarda Brandesa, który żenił się po raz trzeci; pierwsza z nich IV 9 "Favete linguis noster io vice" podkreślała dostojność burgrabiego, jego dotychczasowe stanowiska, a epitalamium drugie Od. IV 10 "Qualis irrequieto" było pochwałą jego nowej małżonki, która swoją osobą wnosi mu wiele radości i pogody ducha. Kiedy w sześć lat potem zmarł ów Brandes, ułożył poeta "Phaleuci denicales super decessum Gerhardi Brandesii" (1612), choć rzadko już wówczas brał pióro do ręki. Z wcześniejszych ód IV 11 "Jacobe, divum mysta sacer, sonax" zwrócona była do eklezjasty gdańskiego Jakuba Adamiego, który dzielnie opierał się swym religijnym oponentom i zasłużył sobie przez to na pamięć poety, jak wielu innych duchownych na Śląsku. Pochwałą nowego prezydenta miasta Gdańska, Bartłomieja Schachmanna, jego inteligencji, żywości umysłu, opieki nad pisarzami, stała się oda IV 12 "Et

quam suppeditas mese". Jeszcze jedną pochwałą Keckermanna, jego metod naukowych i pedagogicznych, stała się oda IV 13 "Sagax Aleipta litteratae gymnados". Bardziej osobiste nuty przeniknęły do dwóch wierszy; jednym była oda IV 14 "O quinquenniū actum est lacrimans Klyseei ex", w której poeta zwrócił się do rektora Gimnazjum Gdańskiego i zarazem teologa Jakuba Fabriciusa, by zechciał z nim złączyć gorące modły do nieba, bo już lat pięć minęło, jak stracił jedyne go syna Kliseusa, na którego narodziny, dodajmy, przysłano tyle pieśni z gratulacjami i życzeniami od przyjaciół; drugi stanowił wiersz skierowany do Joachima Ölhafa, profesora anatomii w Gimnazjum Gdańskim, "Rura Abramigenum, beta rura" ("Phaleuci" XVIII), z r. 1607, o narodzinach córeczki Anny. Jednak i to dziecko zmarło poecie w r. 1612, o czym świadczy jego wiersz "Lacrimae denicales in tumulum filiae uniceae".

Z wcześniejszych utworów, zamieszczonych w edycji z r. 1607, wymienić należy ciekawy wiersz, w którym twórca mówi o swojej poezji "Est mihi primis fructificans ab annis". Wiersz zamieszczony wśród zbioru "Parodia", imitujący horacjską odę IV 11 "Est mihi nonum superantis annum", skierowany jest do gdańskiego kolegium ławniczego, w którego gronie szukano sobie także protektorów. Nie można tu pominąć dwóch wierszy treści religijnej "Ad misericordiam Dei erga electos" oraz "Ad iustitiam Dei in reprobos", zamieszczonych w "Parodia" (IV 17 i 18), a poświęconych "Musarum et Gratiarum tutori laudatissimo", radnemu i scholarchowi gdańskiemu Janowi Spemanowi. Z czasów powrotu do Gdańska, na krótko przed jego ostatecznym opuszczeniem, pocho - dzą dwa epitalemia; jedno na ślub Jana Lossiusa, budowniczego gdańskiego, z grudnia 1612 r., drugie dla Arnolda Holtena z roku następnego. Wiosną 1614 r. gotował się Lauban już do odjazdu na Śląsk, aby w Brzegu objąć kierownictwo książęcego gimnazjum. Dnia 10 maja tego roku odnotował własnoręcznie w książce "Etymologiae verborum Graecorum" zapis swej darowizny: "Inclitae Bibliothecae Dantiscanae in sui memoriam M. Mel. Laubanus Sil. ad rectoratum Illustris Gymnasii Bregensis iam iam in Silesiam demigraturus A.D. 1614 X Maii". W tym samym czasie trzej uczniowie gdańscy rodem ze Śląska żegnali swego profesora i konkrektora okolicznościowym drukiem "Apobateria", jak to było w zwyczaj - ju dobrze wówczas przyjętym.

Z osobą Laubana zawitał do Gdańska pierwszy znaczniejszy wtedy poeta liryczny, piszący przeważnie dla kół mieszczańskich,

zwłaszcza dla licznych i znaczących protektorów, których łatwo rozeznać także na terenie Gdańska. Wiele też w tych utworach pisał o sobie, dlatego odtworzenie jego poetyckiej sylwetki nie należy do trudnych zadań.

Bronisław N a d o l s k i : Udratyzowana nowela Giova-
nniego Boccaccia na scenie toruńskiej w r. 1584.

Kiedy Stanisław Tync ogłaszał w r. 1928 swe "Dzieje gimnazjum toruńskiego", uszedł jego uwagi fakt inauguracji teatru szkolnego w Toruniu w r. 1584. Oto ówczesny konrektor toruński mgr Baltazar Germann wystawiał na scenie szkolnej swą komedię pt. "Comoedia des gedultigen, ohne Schuld verjagten Graffens von Angiers und seiner zweier Kinder". Mógł o tym Tync wiedzieć, bo w r. 1895 J. Bolte przytoczył w książce "Das Danziger Theater im 16. und 17. Jahrhundert" (na s. XIV) pełny tytuł tej komedii, i to, że była ona "genommen aus den fürtrefflichen welschen Poeten, Johanne Boccatio, und gemacht für die Schule zu Thorn in Preussen von M. Baldassare Germanno, scholae eiusdem correctore". Szczęśliwym trafem komedia ta dochowała się w Bibliotece Gdańskie PAN pod sygn. Cf 828 8° adl.5, dzięki temu o niej tu mowa. O samym konrektorze niewiele wiemy. Zdaje się, że kiedy w r. 1584 reorganizowano Gimnazjum Toruńskie i myślano o jego obsadzie, nie wchodził on już w rachubę, gdyż podjęto zabiegi o jego następcę w osobie Ulryka Schobera. Kto wie, czy nie myślał wówczas o Gdańsku, bo tam i drukował swój utwór, dedykując go ławnikowi gdańskiemu Ernestowi Blemckemu, i tam również w tym samym roku wystąpił z epitalamium na ślub gdańskiego profesora mgra Andrzeja Welsa, pisarza o pewnych literackich i naukowych aspiracjach, wcale dobrego łacinnika i grecysty. Prawdopodobnie wyobcowywał się ze środowiska toruńskiego, wszak mógł w Gdańsku drukować swą komedię, mógł tu znaleźć swego protektora.

Trochę wiadomości o nim przynosi wspomniana dedykacja do Blemckego, napisana w Toruniu dnia 12 marca 1584 r. Poznajemy stąd, że w poglądach na wychowawczą rolę komedii kierował się zdaniem Cyncerona z jego mowy "Pro Roscio Amerino", gdzie powiedziano, że jest ona zwierciadłem życia codziennego ludzi, jest imitatio vitae, speculum consuetudinis, imago veritatis, widzieć w niej można cnoty i występki ludzi w silnym przeciwstawieniu

sobie, bo *contraria contrariis opposita magis elucescunt*. Po -
dzielił się tu także swymi uwagami na temat dykcji młodzieży,
przestrzegając, by nie mówiła nazbyt pospiesznie i niewyraźnie
ani nie pomrukiwała sobie pod nosem niby młode niedźwiedzie.

Zastanawia fakt, że napisał swą komedię po niemiecku, nie
po łacinie, wszak wszyscy znakomici humaniści i ludzie szkoły -
Erazm z Rotterdamu, Filip Melancton, Jan Sturm i inni, zalecali
młodzieży występować na scenie z utworami łacińskimi, po prostu
dla wprawy w tym powszechnym języku. Dążność ta przejawiała się
także na Pomorzu, odkąd twórca pomorskiego teatru szkolnego, Wil-
helm Gnafeus, wystawiał na scenie w Elblągu swe głośnie łacińskie
komedie i widowiska. Kiedy w dwadzieścia lat później na terenie
Gdańska rektor H. Moller dawał w teatrze szkolnym obok Terencju-
sza także napisaną przez siebie po niemiecku rzecz o biblijnym
Nabal, zerez przeciwko tej praktyce wystąpił znany gdański hu-
manista J. Placotomus, żywo interesujący się sprawami szkolnymi,
a uniwersytet erfurcki poparł go swym autorytetem. Przyszłość
teatrów szkolnych na Pomorzu dowiodła, że wszędzie tam wystawie-
no w szkołach łacińskie dzieła zarówno pisarzy starożytnych, Te-
rencjusza, Plauta, Seneki, jak i współczesnych, Scaligera, Bu-
chanana i innych, dramatyzowano procesy rzymskie według mów Cy-
cerona, uczono dziejów rzymskich wedle Liwiusza przez wystawia-
nie ich na scenie. To, że konrektor Germann posłużył się języ-
kiem niemieckim jako językiem teatru szkolnego, wypłynąć mogło
poniekąd ze stanowiska pierwszego toruńskiego rektora Macieja
Breua, który w "Novae scholae Torunensis ratio doctrine et dis-
cipline" (1568) przewidywał wystawianie przez młodzież toruń-
ską dwóch komedii w roku, jednej po łacinie, drugiej zaś w języ-
ku ojczystym. Ale późniejsze już zalecenia w tym względzie wska-
zywały jednoznacznie tylko język łaciński. Tak tę sprawę widzi-
my postawioną w "Designatio lectionum" (1586), również w "Leges
ac instituta scholae Thoruniensis" (1600), w tym też kierunku
poszła praktyka teatru toruńskiego, czego dowodzi jego repertuar
aż do połowy XVII w. Tak tedy konrektor Germann ze swą komedią
w języku niemieckim był na terenie Torunia zjawiskiem zupełnie
odosobnionym.

Z kolei zapytać należy, w jakim stopniu "Comoedia des ge-
dultigen, ohne Schuld verjagten Graffens von Angiers" była osią-
gnięciem dramatycznym. Tu z oceną trzeba być ostrożnym, bo się
okazuje, że autorzy szkolnych sztuk nie zdobywali się na utwory

większej wartości. Germann nie był na Pomorzu pierwszym pisarzem, który dramatyzował nowele Boccaccia, uczynił to przed nim w r. 1575 rektor gdańskiej szkoły Panny Marii, Walenty Schreck, który wystawił wówczas "Gryzeldę". Tu warto zauważyć, że nowele Boccaccia szczególnie nadawały się do ich dramatycznych przeróbek, pisane były zazwyczaj z silnym nerwem dramatycznym, obfitowały w zdarzenia dramatyczne, miały żywe, dramatyzowane dialogi.

Germann wybrał nowelę ósmą dnia drugiego "Dekameronu" o hrabi Gualtieri (Walterze), wzorze szlachetności i wierności królowi, zarządcy kraju w czasie przebywania króla na wojnie. Nie dał się on skusić do niecznych miłostek z królową, która zarzuciła na niego swe sidła. Za to, że odtrącił pokusę, spotkała go jej zemsta. Niewinny Walter i niewinne jego dzieci idą na wieczne wygnanie do Anglii, w żebraczym odzieniu, skazani na chleb żebraczy. Biednemu Walterowi udaje się umieścić swe dzieci w zamownych domach w Walii, gdzie one, pamiętne swego domniemanego niskiego pochodzenia, dzięki wrodzonej szlachetności znajdują pełne szczęście. Tymczasem hrabia po długich, marnie spędzonych latach w Szkocji, wiedziony tęsknotą za dziećmi, idzie ich szukać tam, gdzie je pozostawił, w przebraniu, nie rozpoznany. Odnajduje je w pełni szczęśliwego życia: syna Perotta na stanowisku gubernatora Walii, zięcia Giachetto u boku swej córki Gianetty i dzieci, na podobnym stanowisku. Następuje rozpoznanie Waltera, przywrócenie zarówno jego, jak i dzieci do pełnej czci.

Autor komedii o Walterze przejął wszystkie, wcale liczne zdarzenia dramatyczne wzbogacone różnymi motywami z Boccaccia, kazał rozegrać się tym wszystkim zdarzeniom - tak jak w noweli - na terenie Francji, Londynu, Walii, Szkocji i znowu Francji, objął akcją lat blisko dwadzieścia, nie pozwalając sobie na żadne odstępstwa od wzoru, postępując więcej jak epik niż dramaturg. Szczególnie wyraźnie wystąpiło to w nazbyt licznych monologach, które przeważnie służą przekazaniu narrecji noweli, naocznie przez to dowodząc, jak dalece autor nie był dramaturgiem. Dla wprowadzenia na scenę większej liczby młodzieży zaludnił dwory królewskie i marszałkowskie w Walii dworkami królowej i marszałkowej; jakby nie wystarczali już junkrzy, dostawił halabardników królewskich, nie całkiem wiedząc, co z nimi począć. O jedno szczególnie mu chodziło: dać przekonujące wzory wielkiej szlachetności Waltera i jego dzieci. Uwydatnił także głęboką ich religijność, którą bohaterowie Boccaccia nigdy się nie wyróżniali.

Komedia napisana została w języku niemieckim, który budzić może zainteresowanie germanistów, gdyż znaleźć tu można cechy niemieczyny lokalnej. Rzecz napisana została wierszem o nierównej ilości zgłosek, z przeważającymi parzystymi rymami.

Posiedzenie naukowe dnia 28 III 1977 r.

Jerzy F a r y n o : Funkcja dyskretnej i linearnego charakteru mowy w tekście literackim (na przykładzie tekstów Szymborskiej i "Nagiego sadu" Myślińskiego).

POSIEDZENIA KOMISJI FILOZOFICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 24 I 1977 r.

Witold M a r c i s z e w s k i : Spójność syntaktyczna a spójność tekstu.

Posiedzenie naukowe dnia 12 V 1977 r.

Izydora D ą m b s k a : Pojęcie pseudos (fałsz) i pseudes (kłamca) w filozofii Platona.

Posiedzenie naukowe dnia 20 V 1977 r.

(w 10 rocznicę śmierci prof. dra Henryka Elzenberga)

Konrad G ó r s k i : Henryk Elzenberg jako krytyk literacki.

Waldemar V o i s é : Henryk Elzenberg i wartość wolności.

Eugeniusz A n i ś z c z e n k o : Kulturalizm Henryka Elzenberga.

Posiedzenie naukowe dnia 7 XII 1977 r.

Henryk M o e s e : Nowożytne przeszkody w rozwoju logiki do XIX w.

(Streszczeń referatów nie dostarczono).

POSIEDZENIA KOMISJI HISTORII SZTUKI

Posiedzenie naukowe dnia 4 III 1977 r.

Jerzy K a ź m i e r c z a k : Relacja z konferencji metodologicznej w Nieborowie.

POSIEDZENIA KOMISJI BIBLIOGRAFII I BIBLIOTEKOZNAWSTWA

Posiedzenie naukowe dnia 6 XII 1977 r.

Marian P t a s z y k : Samuel Bogumił Linde w świetle bibliografii. Nowe ustalenia dotyczące jego prac przekładowych.

Praca nad bibliografią Samuela Bogumiła Lindego (podmiotową i przedmiotową) została podjęta w 1970 r. Do r. 1975 zebrano opisy 1200 pozycji, z czego część podmiotowa obejmowała 185 poz., w tym prac oryginalnych Lindego 173 poz. (81 poz. stanowiły notatki prasowe), 8 poz. prac przekładowych oraz 4 poz. prac edytorskich. Część przedmiotowa obejmowała 1015 poz., z czego 50 stanowiły recenzje prac Lindego, a 5 poz. to polemiki z recenzjami. Na 960 poz. opracowań i materiałów w części przedmiotowej 8 stanowiły wydawnictwa, 264 - utwory bibliograficzne, 688 - fragmenty. W tej części zanotowano 214 poz. w językach obcych, z tego w języku rosyjskim 79, w języku niemieckim 67, w językach południowosłowiańskich 52 poz.

Lata studiów w Lipsku, a następnie pracy u Ossolińskiego w Wiedniu były najbardziej twórczym okresem w długim i pracowitym życiu Lindego. W tym czasie powstały wartościowe przekłady literatury polskiej na język niemiecki, a najważniejsze dzieło "Słownik języka polskiego" został opracowany do litery "W".

Najtrudniejsze do opisanego w bibliografii były przekłady "Powrotu posła" i "Biblii targowickiej" J. U. Niemcewicza oraz największego pamfletu politycznego tego okresu "O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3go maja 1791". Ukazanie się tych dzieł w przekładzie na język niemiecki było związane z prowadzoną przez

Polaków w Saksonii od połowy 1792 r. pracą propagandową w celu pozyskania niemieckiej opinii publicznej dla sprawy polskiej. Stwierdzono, że niesłusznie przypisywano dotąd Lindemu przekład "Powrotu posła" pt. "Die Rückkehr des Reichstagsgesandten, eine Komödie in drei Aufzügen" (Warschau u. Leipzig: Michael Gröll, 1792), powstał on bowiem około połowy 1791 r. w Warszawie. Drugi przekład tej komedii pt. "Die Rückkehr des Landboten vom letzten Warschauer Reichstage. Eine Schauspiel in drei Aufzügen", dokonany przez Lindego, miał dwa wydania (1792 i 1794 r.), a ich nakładcą był księgarz lipski Siegfried Lebrecht Crusius.

W pierwszym wydaniu brak wiadomości o nakładcy, miejsce wydania podano fałszywe (Strasburg), a pod przedmową tłumacza Linde podpisał się kryptonimem X. Y. von Z. Karta tytułowa drugiego wydania zawiera pełny adres wydawniczy: Leipzig, bei Siegfried Lebrecht Crusius, 1792, a pod przedmową tłumacza podano jej autora: M. Samuel Gottlieb Linde, Lector der polnischen Sprache auf der Universität Leipzig. Wydanie to bibliografowie niemieccy, a za nimi Estreicher, datują na 1794 r. Przygotowując drugie wydanie, posłużono się nie sprzedanym nakładem pierwszego wydania, dodrukowano bowiem tylko pierwszy arkusz ze zmienioną kartą tytułową oraz zmienioną przedmową tłumacza, a także dodano dedykację Lindego dla Niemcewicza.

Nakładcą "Bruchstück der targowitscher Bibel, oder Historia von der Schöpfung durch Felix Potocki" najprawdopodobniej był Gottfried Dietrich Lebrecht Vollmer, księgarz i wydawca działający wówczas w Erfurcie. Na końcu broszury zamieszczono katalog pt. "Verlagsartikel der Vollmerischen Buchhandlung in Thorn". Podano w nim opisy 9 książek, które wydał Vollmer. Dzięki nim można określić dokładniejszą datę ukazania się Niemcewiczowskiej broszury na luty lub początek marca 1793 r.

Wydaje się, że od połowy 1793 r. trwały prace nad wydaniem w języku polskim i niemieckim dzieła "O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3go maja 1791". Z listu H. Kołłątaja do F. Ks. Dmochowskiego w dniu 9 września 1793 r. wynika, że już wtedy druk pierwszego tomu był zakończony i trwały prace nad drugim tomem. Pracami redakcyjnymi i doglądaniem druku zajmował się przebywający w Lipsku F. Ks. Dmochowski. Równocześnie Linde tłumaczył to dzieło z rękopisu na język niemiecki. Tłumaczenie było drukowane w tym samym czasie co polski oryginał. Oba wydania - polskie i niemieckie - były anonimowe. Dla wydania niemieckiego ustalo-

no nakładcę, był nim księgarz lipski Johann Benjamin Georg Fleischer.

Informacja Kółkująca zawarta we wspomnianym liście oraz uwaga dotycząca współpracy z Dmochowskim w Lipsku, podana przez Lindego w "Zdaniu sprawy z całego ciągu pracy" ("Słownik języka polskiego", t. 5, Warszawa 1814, s. V), wskazują na Lipsk jako miejsce druku dzieła "O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3go maja 1791" (Metz 1793). Ustalono, że książki tłumaczone przez Lindego oraz polska wersja dzieła "O ustanowieniu i upadku Konstytucji" mają takie same elementy zdobnicze. Poszukiwania w drukach lipskich znajdujących się w Bibliotece Głównej Uniwersytetu M. Kopernika i Książnicy Miejskiej w Toruniu pozwoliły stwierdzić w 15 dziełach takie same elementy zdobnicze. Dzieła te ukazały się w latach 1791-1797. Jedno z nich, a mianowicie F. W. Reiz "De prosodiae Graecae accentus inclinatione" (Lipsiae: S. L. Crusius, 1791) było drukowane u Breitkopfa. Stąd można przypuszczać, że pozostałe książki wyszły z tej samej drukarni. Wydaje się, że Breitkopf, dzięki wcześniejszej współpracy z polskimi księgarzami, mógł podjąć się druku dzieł polskich, gwarantując szybkie i solidne wykonanie zamówienia, na czym Polakom z pewnością bardzo zależało.

W Y D Z I A Ł III

MATEMATYCZNO-PRZYRODNICZY

Posiedzenie naukowe dnia 27 IV 1977 r.

(wspólnie z Polskim Towarzystwem Botanicznym)

Joanna Czaplowska: Zbiorowiska ruderalne na terenie Aleksandra Kujawskiego, Ciechocinka, Nieszawy i Włocławka.

Posiedzenie naukowe dnia 25 VII 1977 r.

(wspólnie z Polskim Towarzystwem Zoologicznym)

Hideo H a y a s h i : Effect of Cd on biomembranes.

Hideo Y a i : Effect of LSD on neurones.

Posiedzenie naukowe dnia 8 XII 1977 r.

(wspólnie z Polskim Towarzystwem Zoologicznym)

Arnold D r o z d o w s k i : Ślimaki obszaru kujawsko-pomorskiego.

Tadeusz W i t k o w s k i : Obserwacje nad reakcją nicieni glebowych na zaprawę nasienną GT.

Posiedzenie naukowe dnia 23 XII 1977 r.

Członek Wydziału Wilhelmina I w a n o w s k a przedstawiła pracę Waltera W e g n e r a : Badania spektrofotometryczne czterech gwiazd helowych.

Członek Wydziału Andrzej W o s z c z y k przedstawił pracę Janusza G e r t n e r a : Rewizja fotometrycznych punktów zerowych i wyznaczenia ekstynkcji międzygwiazdowej w polu Cassiopeia.

Członek Wydziału Andrzej W o s z c z y k przedstawił pracę własną oraz Alojzego B u r n i c k i e g o : Badanie właściwości kopernikowskiego spektrografu kanadyjskiego.

(Prace w druku w *Studia Societatis Scientiarum Torunensis, Sectio F /Astronomia/, vol. 6, nr 2*).

Członek Wydziału Andrzej W o s z c z y k przedstawił pracę Stanisława K r a w c z y k a , Janiny K r e m p e ć i Janusza G e r t n e r a : Badania ekstynkcji międzygwiazdowej w kierunku gwiazd węglowych. I. Pola WZ, Cas, U cyg. i TT Tau.

Członek Wydziału Klemens K ę p c z y ń s k i przedstawił pracę Joanny C z a p l e w s k i e j : Zbiorowiska ruderalne na terenie Aleksandrowa Kujawskiego, Ciechocinka, Nieszawy i Włocławka.

Praca zawiera wyniki badań nad zbiorowiskami ruderalnymi występującymi na terenie czterech miast na Kujawach, a mianowicie: Aleksandrowa Kujawskiego, Ciechocinka, Nieszawy i Włocławka. Wyniki badań obejmują analizę składu florystycznego, struktury zbiorowisk oraz zróżnicowania w zależności od warunków siedliskowych. Analizy florystycznej dokonano na podstawie 500

zdjęć fitosocjologicznych, a podbudowę ekologiczną oparto głównie na wynikach analiz glebowych. Wyróżniono tu 28 zbiorowisk roślinnych i porównano je pod względem składu florystycznego i wymagań siedliskowych z analogicznymi asocjacjami z innych terenów Polski i krajów europejskich.

(Praca przewidziana do druku w Studia, jw., Sectio D /Botanica/).

Członek Wydziału Eugenia Kwiatkowska przedstawiła pracę Lesława Czertwertyńskiego - Sytnicka: Rozwój procesów urbanizacyjnych w strefie oddziaływania Torunia.

Członek Wydziału Melityna Gromadska przedstawiła pracę Tadeusza Witkowskiego: Reakcja nicieni glebowych na zaprawę nasienną GT.

W pracy przedstawiono dalsze wyniki badań nad reakcją nicieni na zaprawę nasienną GT wprowadzoną do gleby wraz z nasionami buraków cukrowych. W opublikowanej w 1977 r. pracy przedstawiono już wyniki działania zaprawy GT, zastosowanej w dawce 50g/1kg nasion. Obecnie zbadano wpływ dawek mniejszych, tj. 25 i 40 g zaprawy na 1 kg nasion, na różne gatunki nicieni oraz na zmiany w stosunkach ilościowych między ekologiczno-taksonomicznymi grupami nicieni. Ponadto starano się prześledzić zmiany struktury wiekowej i płciowej oraz wykazać, czy istnieje zależność pomiędzy występowaniem nicieni a tempem zanikania lindanu w glebie.

(Praca w druku w Studia, jw., Sectio F /Zoologia/, vol. 10, nr 3).

Członek Wydziału Arnold Drodowski przedstawił pracę własną: Rozmieszczenie ślimaków wodnych na obszarze województwa bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego.

W pracy przedstawiono wyniki wieloletnich badań nad składem gatunkowym i rozmieszczeniem ślimaków wodnych na obszarze województwa bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego. W omawianym regionie stwierdzono występowanie 35 gatunków ślimaków należących do siedmiu grup zoogeograficznych. Na szczególną uwagę

zasługuje występowanie elementów eurosyberyjskich i borealnych, a ponadto obecność słonowodnego gatunku *Potamopyrgus jenkinsi* (S m i .). Wymienić też należy gatunki rzadkie, znane na badanym obszarze zaledwie z pojedynczych stanowisk: *Valvata naticina* Menke, *Lithoglyphus naticoides* (P f e i f .), *Bithynia leachi* S h e p . , *Anisus vorticulus* (T r o s c h .), *Gyraulus acronicus* (F é r .), *Gyraulus laevis* (A l d e r), *Gyraulus riparius* (W e s t .), *Ancylus fluviatilis* (M U l l .) i *Acroloxus lacustris* (L.).

(Praca w druku w *Studia*, jw.).

Członek Wydziału Arnold D r o z d o w s k i przedstawił pracę własną: Skład gatunkowy i liczebność ślimaków rezerwatu Szczerkowo koło Osia.

W pracy przedstawiono rezultaty badań nad składem gatunkowym i liczebnością ślimaków występujących w rezerwacie Szczerkowo. Na opracowywanym terenie zebrano łącznie 2646 okazów należących do 17 gatunków. Formą dominującą jest tu *Punctum pygmaeum* (D r a p .), którego łączna liczba zebranych okazów stanowi 59,27% materiałów ilościowych. Ponadto do cech charakterystycznych malakofauny badanego terenu należy stosunkowo duża gęstość zasiedlenia, w porównaniu do analogicznych danych otrzymanych w innych środowiskach, oraz występowanie *Vitrea contracta* (W e s t .), *Vertigo substriata* (J e f f .) i *Cochlodina orthostoma* (M e n k e).

(Praca w druku w *Studia*, jw.).

POSIEDZENIA KOMISJI GEOGRAFICZNO-GEOLOGICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 15 X 1977 r.

R. S. W a t e r s (Anglia): Problemy geomorfologiczne Alp Nowozelandzkich.

Posiedzenie naukowe dnia 7 XII 1977 r.

Rugeniusz D r o z d o w s k i , Stanisław K r a ż e w -
s k i : Piaskowce i zlepieńce plejstocenijskie w dolinie dolnej
Wisły.

Na zboczach doliny dolnej Wisły i dolinek bocznych spotyka się w wielu miejscach piaskowce i zlepieńce plejstocenijskie w formie warstwowych nieregularnych płytów, o miąższości wahającej się od kilku centymetrów do 6 m. Występują one niezmiennie na tej samej wysokości nad poziomem morza (50 m) i w jednakowej pozycji stratygraficznej, tj. w stropie międzymorenowych piasków i żwirów, tuż pod drugim (licząc od powierzchni wysoczyzny morenowej) pokładem gliny morenowej, który według F. Drozdowskiego (1974) rejestruje na tym terenie wczesnowłrmskie nasunięcie lądolodu skandynawskiego. Przeprowadzone badania wykazały, że cement tworzy kalcyt wykształcony w dwóch postaciach: kryptokrystalicznej i mikrokryystalicznej. Autorzy wyrażają pogląd, że procesy cementacji zachodziły w środowisku wodnym istniejącym w osadach przepuszczalnych pod stagnującą i zanikającą arealnie pokrywą lodowcową. W środowisku tym pod wpływem dezintegracji pokrywy lodowcowej powstawały lokalne gradienty termodynamiczne, które stymulowały intensywną migrację i koncentrację CO_2 , dostarczanego pod wysokim ciśnieniem z topniejących mas lodu lodowcowego, jak też CaCO_3 , pochodzącego z rozpuszczania okruchów skał węglanowych zawartych w osadach czwartorzędowych, a zwłaszcza w materiale morenowym przyniesionym przez wspomnianą wczesnowłrmską czasę lodową. Miejsca koncentracji CO_2 i CaCO_3 , przypadające na rejony dezintegracji pokrywy lodowcowej, były zarazem miejscami rozprężania się wód subglacjalnych i ucieczki CO_2 do atmosfery. Pociągało to za sobą strącanie cementacyjne CaCO_3 .

Jerzy N a m y s ł o w s k i : Toruń jako ośrodek codziennych dojazdów i wyjazdów ludności.

Przedstawione studium stanowi analizę przeprowadzoną z punktu widzenia potrzeb gospodarki przestrzennej. Ośrodki codziennych dojazdów stanowią podstawowe elementy systemu osadniczego, ujmowanego holistycznie i dialektycznie ze stanowiska teorii socjalistycznego rozwoju społeczno-gospodarczego. W związ-

ku z tym tworzy się w środowisku geografów społeczno-ekonomicznych teoria urbanizacji, której zasadniczą treścią jest m.in. ukazanie współczesnego systemu osadniczego nie jako zbioru punktowego jednostek osadniczych, lecz jako zbioru regionów codziennej ruchliwości mieszkańców skupionych w mieście i wokół niego.

Fundamentalnym zagadnieniem tak ujmowanej teorii urbanizacji i osadnictwa jest wszechstronne zdefiniowanie ośrodka dojazdów oraz jego regionu funkcjonalnego, określenie ich parametrów, jak też opisanie i uogólnienie mechanizmu jego rozwoju w ujęciu ogólnej teorii systemów.

W referacie przedstawiono współczesny rozwój społeczno-gospodarczy Torunia jako ośrodka dojazdów codziennych oraz omówiono zasady procesów kształtowania się strefy intensywnych codziennych dojazdów i wyjazdów.

Ośrodek dojazdów codziennych na przykładzie miasta Torunia zdefiniowano jako jednostkę osadniczą koncentrującą stałe codzienne dojazdy funkcjonalnie z nią związane (ich wielkość i struktura wyróżniają ją spośród innych jednostek osadniczych na badanym obszarze), której funkcjonowanie społeczno-gospodarcze jest warunkowane odpowiednią liczbą odjeżdżających. Toruń spełnia to kryterium, najbliższe bowiem ośrodki dojazdów tego samego rzędu, jak np. Bydgoszcz, wytworzyły własne strefy oddziaływania. Równocześnie rozmiary tych codziennych dojazdów i wyjazdów są duże; wyrażają się w 1975 r. łączną liczbą 23,5 tys. osób, co stanowi 15,8% ludności miasta, z tego 21,4 tys. to dojeżdżający, a około 2,1 tys. - wyjeżdżający do pracy z miasta.

W ramach dojazdów codziennych większość stanowią (w 1975 r.) dojazdy do pracy (15,0 tys.), następną grupą są dojazdy do szkół ponadpodstawowych (4,6 tys. uczniów) i przyjeżdżający w celach bytowo-socjalnych, jak zakupy, świadczenia socjalne itp. (1,8 tys. osób).

Ta liczna grupa ruchliwej ludności jest nośnikiem innowacji, których źródłem jest potencjał społeczno-kulturowy i gospodarczy Torunia. Dojazdy codzienne są zatem czynnikiem przemian społeczno-ekonomicznych na obszarze otaczającym.

Jeśli przyjmiemy, że region miejski Torunia obejmuje jednostki terytorialne o najintensywniejszych wyjazdach do miasta - powyżej 90 osób na 1000 mieszkańców - można do niego zaliczyć okoliczne gminy: Wielka Nieszawka, Lubicz i Łysomice, jak też położone nieco dalej miasta: Chełmża i Aleksandrów Kujawski z Ciechocinkiem.

POSIEDZENIA KOMISJI ASTRONOMICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 17 I 1977 r.

Jerzy S t o d ó ł k i e w i c z (Warszawa): Całki ruchu układów dynamicznych w zastosowaniu do budowy układów dynamicznych.

Posiedzenie naukowe dnia 24 I 1977 r.

Wolfgang S i e b e r (Bonn, RFN): Badania pulsarów przy pomocy 100-metrowego radioteleskopu.

Posiedzenie naukowe dnia 2 V 1977 r.

Mikołaj J e r z y k i e w i c z (Wrocław): Wielookresowość gwiazd zmiennych.

Posiedzenie naukowe dnia 19 V 1977 r.

Paul C o u t e s u (Nicea, Francja): Astronomia gwiazd podwójnych.

Monique F u l c o n i s (Nicea, Francja): Organizacja i prace Centrum Gwiazd Podwójnych w Nicei.

Posiedzenie naukowe dnia 30 V 1977 r.

Grażyna G a w r o ń s k a : Obserwacje Słońca na fali 127 MHz prowadzone w Piwnicach w latach 1958-1977.

Maria D u c h : Identyfikacja serii Paschena w widmie R Cas.

Bronisław R u d a k : Analiza widma gwiazdy symbiotycznej CI Cyg.

Posiedzenie naukowe dnia 2 VI 1977 r.

Stanisław K r a w c z y k , Janina K r e m p e ć , Janusz G e r t n e r : Ekstynkcja międzygwiazdowa wokół gwiazd węglowych.

Posiedzenie naukowe dnia 27 IX 1977 r.

Owen G i n g e r i c h (Cambridge, USA): Recepcja teorii Kopernika w XVI w.

Posiedzenie naukowe dnia 13 X 1977 r.

Jean S u r d e j (La Silla, Chile): Południowe Obserwatorium Europejskie w Chile.

Borys Ż y ł a j e w (Kijów, ZSRR): Prace nad gwiazdami zmiennymi i kometami w Kijowie.

Posiedzenie naukowe dnia 27 X 1977 r.

Janusz G e r t n e r : Rewizja punktu zerowego i skali jasności i ekstynkcji międzygwiazdowej w polu Cassiopeia.

Posiedzenie naukowe dnia 10 XI 1977 r.

Jaak S i t s k a (Tartu, Estonia): Widma syntetyczne gwiazd olbrzymów późnych typów.

Posiedzenie naukowe dnia 24 XI 1977 r.

Andrzej W o s z c z y k , Alojzy B u r n i c k i : Dotychczasowe wyniki badań Kopernikowskiego Spektrografu Kanadyjskiego.

WYDAWNICTWA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU
ZA ROK 1978

SPRAWOZDANIA TNT

Nr 30 (za okres 1 I 1976 - 31 XII 1976), Toruń 1978, s. 120,
zł 18,-

ROCZNIKI

WENCCEL-KALEMBKOWA URSZULA: Działalność gen. Józefa Dwernickiego
na emigracji w latach 1832-1848, Warszawa-Poznań-Toruń 1978,
s. 155, R. 79, z. 1, zł 30,-

STUDIA IURIDICA

GLUCHOWSKI JAN: Polityka fiskalno-monetarna Stanów Zjednoczonych
Ameryki, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 147, t. 15, z. 2,
zł 30,-

ZAPISKI HISTORYCZNE

Tom 43, z. 1, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 168, zł 30,-
Tom 43, z. 2, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 203, zł 30,-
Tom 43, z. 3, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 179, zł 30,-
Tom 43, z. 4, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 176, zł 30,-

PRACE WYDZIAŁU FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNEGO

KRYSZAK JANUSZ: Katastrofizm ocalający. Z problemów poezji tzw. drugiej awangardy, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 148, t. 26, z. 3, zł 34,-

STUDIA SOCIETATIS SCIENTIARUM TORUNENSIS

Sectio C (Geographia et geologia)

ROCHNOWSKI HENRYK: Toruński ośrodek przemysłowy, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 119, vol. 9, nr 2, zł 30,-

Sectio D (Botanica)

NORYŚKIEWICZ ANDRZEJ: Zbiorowiska roślinne torfowiska Zgniłka oraz zmiany zachodzące w nich pod wpływem gospodarki człowieka, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 100, vol. 10, nr 3, zł 30,-

ZIELSKI ANDRZEJ: Zespoły leśne Pojezierza Brodnickiego oraz wpływ na nie gospodarki leśnej i turystyki, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 87, vol. 10, nr 4, zł 28,-

STRZELCZYK EDMUND, DAHM HANNA, LENIARSKA URSZULA: Influence of microorganisms contained in productive and non-productive pine forest soil on growth of pine seedlings (*Pinus silvestris* L.), s. 1-19.

MICHNO-ZATORSKA ZOFIA, CIESIELSKA SŁAWOMIRA: Some morphological and anatomical differences between slowly one or two year old seedlings of *Pinus silvestris* L. and intensively growing three year old ones, s. 21-34.

MASŁOWSKI PIOTR, MASŁOWSKA HALINA: Some properties of inorganic alkaline pyrophosphatase of mitochondria from corn leaves (*Zea mays* L.), s. 35-41.

MASŁOWSKI PIOTR, MASŁOWSKA HALINA, KOMOSZYŃSKI MICHAŁ: Isoenzyme polymorphism of inorganic alkaline pyrophosphatase, peroxidase and acid phosphatase in some maize (*Zea mays*) genotypes, s. 43-53, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, vol. 10, nr 5, zł 20,-

Sectio F (Zoologia)

- DROZDOWSKI ARNOLD: Rozmieszczenie lądowych ślimaków skorupowych na obszarze województw bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego, s. 1-24.
- DROZDOWSKI ARNOLD: Badania nad budową i unaczynieniem płuc ślimaków (Gastropoda, Pulmonata), s. 25-35.
- DROZDOWSKI ARNOLD: Zależność między ciężarem ciała bez muszli a powierzchnią płuc u *Succinea putris* /L./ (Gastropoda, Pulmonata), s. 37-47.
- GROMADSKA MELITYNA, CZARNECKI ADAM, JABŁOŃSKA SŁAWOMIRA: Fenologia i bionomia galasówek (Cynipidae) z rodzaju *Neuroterus* występujących na dębach w okolicach Torunia, s. 49-60.
- GROMADSKA MELITYNA, KAMIŃSKA DANUTA: Wpływ chlorku chlorocholiny na liczebność słodyszka rzepakowego (*Meligethes aeneus* F.), s. 61-68.
- WITKOWSKI TADUŚ, ŁOSIŃSKI JAN: Działanie następcze Alaru na nicienie i skoczogonki, s. 69-88, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, vol. 10, nr 2, zł 20,-

Sectio F (Astronomia)

- GRUDZIŃSKA STEFANIA: Secondary Brightness Variations of the Comet 1957 III (Arend-Roland 1956h) and the Solar Activity, s. 1-5.
- GRUDZIŃSKA STEFANIA: Excitation of Some Emission Lines in the Spectrum of the Long-Period Variable o Ceti, s. 7-16.
- WEGNER WALTER: Relations Between the Photometric Systems: Toruń (m_{pq} , m_{pv}) - Photoelectric (B, V), s. 17-23.
- WEGNER WALTER: Interstellar Extinction in the Directions of Three Helium Stars: BD + 10°2179, BD + 25°4655, BD + 75°325, s. 25-46.
- ZALESKI LESZEK: On the Possible Mechanism of Formation of the Ring of Minor Planets, s. 47-71.
- KASPERCZEK STANISŁAW: Libration Motion of the Minor Planet (1101) Clematis, s. 73-78.

KASPERCZUK STANISŁAW: Periodic Solutions near Poincaré's Second Kind Periodic Orbits, s. 79-86, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, vol. 6, nr 1, zł 24,-

PRACE POPULARNONAUKOWE

Zabytki Polski Północnej

MANSFELD BOGUSŁAW, WAJDA KAZIMIERZ: Teatr w Toruniu, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 56, nr 4/34/, zł 15,-

Biblioteczka Prawnicza

JĘDRZEJEWSKI STANISŁAW: Nowe prawo budowlane, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 88, nr 1/32/, zł 20,-

Ekonomia i Organizacja

SOKOŁOWSKI KAZIMIERZ: Spożycie. Model i kształtowanie, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 75, nr 1/33/, zł 25,-

WYDAWNICTWA JUBILEUSZOWE

Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875-1975, t. 2, pod red. M. Biskupa, Toruń 1978, s. 219, zł 50,-

Władysław Dziewulski (1878-1962), pod red. C. Iwaniszewskiej, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 101, zł 24,-

MONOGRAFIE MIAST

Dzieje Inowrocławia, t. 1, pod red. M. Biskupa, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 420, zł 70,-

PRACE POZASERYJNE

KARWICKA TERESA: Kultura ludowa ziemi dobrzyńskiej, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 221, zł 50,-

